

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

VIAȚA NOUĂ ÎN CRISTOS ÎN EPISTOLELE PAULINE

REZUMAT

Conducător doctorat

Prof. univ. dr. Molnár János

Doctorand

Asist. univ. Neamțu Victor Vladimir

2012

CUPRINS

CAPITOL INTRODUCȚIV	8
A. Perspective ale cercetării moderne privind conceptul de „viață nouă”.....	8
A. 1. Eric H. Wahlstrom	8
A. 2. Herman Ridderbos	12
A. 3. Richard E. Howard	16
A. 4. Hans Klein	18
B. Delimitări, obiective și metodologie	23

PARTEA I

CAPITOLUL 1

Justificarea – dimensiunea juridică a vieții celei noi în scrierile timpurii ale apostolului Pavel.....	27
1.1. Definirea termenilor	28
1.2. Interpretări ale expresiei δικαιοσύνη θεου /.....	31
1.3. Aspecte ale justificării în textele pauline timpurii.....	39
1.3.1. Epistola către Romani.....	39
1.3.1.1. Conținutul epistolei	43
1.3.1.2. Limbajul justificării în Epistola către Romani	44
1.3.1.2.1. Dreptatea – atributul Lui Dumnezeu, Romani 3: 5	45
1.3.1.2.2. Dreptatea Lui Dumnezeu prin credință, revelată în Evanghelie, Romani 1: 17.....	46
1.3.1.2.3. Îndreptățirea prin credință, Romani 3: 20-31	54
1.3.1.2.4. Precedente în VT ale îndreptățirii prin credință, Romani 4: 1-24	59
1.3.1.2.5. Corelația dintre îndreptățire, reconciliere și mântuire, Romani 5: 1-11	62
1.3.1.2.6. Eșecul lui Israel în primirea dreptății, Romani 9: 30-31; 10: 3-4	66
1.3.1.2.7. Primirea dreptății prin credința din inimă, Romani 10: 5-13	68
Concluzii	68
1.4. Limbajul justificării în Epistola către Galateni	69

1.4.1. Justificare prin credință, nu prin faptele Legii, Galateni 2: 16-21	70
1.4.2. Justificarea prin credință în VT și în NT, Galateni 3: 7-25; 5: 4-5	73
Concluzii	74
1.5. Limbajul justificării în epistolele corintene	75
1.5.1. Cristos, devenit nouă dreptate de la Dumnezeu, 1: 30	75
1.5.2. Îndreptățiți la începutul existenței creștine, 6: 11.....	77
Concluzii	78
1.5.3. Slujba Noului Legământ – slujba dreptății, 2Corinteni 3: 9	78
1.5.4. Credincioșii – dreptatea Lui Dumnezeu în / prin Cristos, 2Corinteni 5: 21.....	79
Concluzii	83
1. 6. Limbajul justificării în Epistola către Filipeni, 3: 6, 9	83
Concluzii	87
1. 7. Relația dintre justificare și glorificarea finală a credincioșilor în textele pauline timpurii	87
1. 8. Trăire corespunzătoare sferei în care stăpânește harul prin dreptate.	90

CAPITOLUL 2

2. 1. Justificarea în textele pauline mai recente	93
2. 2. Justificare prin harul divin, Epistola către Tit, 3: 4-7	95
Concluzii	99
CONCLUZII FINALE	100

PARTEA A II-A

Viața nouă a credinciosului ancorată în încorporarea sa în Cristos și în împărtășirea sorții Lui Cristos	103
---	-----

CAPITOLUL 3

Viața nouă a credinciosului prin prisma semnificațiilor pe care le presupune conceptul „în Cristos” în epistolele timpurii	106
3.1. Rolul prepoziției en în înțelegerea conceptului „în Cristos”	107
3.2. Cristos – Personalitate „în Care” alții sunt cuprinși	110

Concluzii	122
3.3. Viața nouă în Cristos – viața corespunzătoare noii umanități aparținând noii creații	123
3.3.1. Adam și Cristos – Personalități reprezentative	123
3.3.2. O nouă umanitate în Cristos, ca nouă creație	132
3.3.3. Noua umanitate în Cristos – trupul comunității credinței	133
3.3.4. Ideile integrate expresiei <i>în Cristos</i> – reperi fundamentale ale vieții creștine	134
3.4. Raportul dintre viața nouă în Cristos și Duhul Sfânt.....	135
3.4.1. Corelația între Duhul Sfânt și calitatea de fii ai Lui Dumnezeu	136
3.4.2. Viața nouă în Cristos – expresie a vieții prin Duhul	139
3.4.3. Raportul funcțional între Cristos și Duhul Sfânt în contextul mântuirii credincioșilor	143
3.4.4. Prezența și lucrarea Duhului implică atât dimensiunea individuală cât și pe cea comunitară	145
3.4.5. Duhul Sfânt - darul eschatologic, arvuna și garanția vieții viitoare..	146
3.4.6. Fundalul VT al limbajului paulin	150
Concluzii.	150
3.5. Semnificații transmise prin utilizarea Numelui și a titlurilor Domnului Isus Cristos împreună cu prepoziția cu	151
3.6. Noua existență în Cristos – trăsături definitorii și consecințe practice	160
Concluzii	163

CAPITOLUL 4

Viața nouă în Cristos prin prisma semnificațiilor pe care le presupune conceptul, <i>împreună cu Cristos</i> în epistolele timpurii	164
4.1. Răstignit împreună cu Cristos, Galateni 2: 19-20	165
4.2. Sintagmele, sun autw/ și sun kuriw/ în 1 Tesaloniceni 4: 14-17 și 5: 10	168
4.3. Utilizarea sintagmelor sun Vhsou/ și sun autw/ în 2Corinteni	173
4.3.1. Împreună cu Isus în înviere și în existența viitoare, 4: 14	173
4.3.2. Puterea divină în spatele slujirii apostolului	174
Concluzie	175

4.4.	Împreună cu Cristos în moartea Lui – premisă a vieții noi în Cristos Rom. 6	175
4.4.1.	Înțelegeri ale botezului în literatura teologică recentă	177
4.4.1.1.	Accentul pe botezul în apă	177
4.4.1.2.	Accentul pe botezul realizat de Duhul Sfânt.....	179
4.4.1.3.	Accentul pe botezul colectiv – istoric	180
4.4.1.4.	Accentul pe interpretarea metaforică a limbajului despre botez	183
4.4.2.	Botezul în apă - ritul inițiativ implicând încorporarea în Cristos și includerea în evenimentele răscumpărătoare	184
	Concluzii	194
4.4.3.	Trăirea în nouitatea vieții - noua posibilitate pentru credincioși	196
4.4.4.	Speranța învierii pentru cei incluși în forma morții Lui	204
4.5.	Speranța gloriei împreună cu Cristos, Romani 8: 17, 29, 32	211
4.6.	Împreună cu Cristos după moartea fizică, Filipeni 1: 23	218
	Concluzii	221

CAPITOLUL 5

Utilizarea conceptelor *în Cristos* și *împreună cu Cristos*

	în Epistolele către Coloseni și Efeseni	223
5.1.	Utilizarea expresiilor, en Cristw en autw en w en kuriw în Epistola către Coloseni..	224
5.1.1.	Utilizarea expresiei, en Cristw 	224
5.1.2.	Utilizarea expresiei, en kuriw 	227
5.1.3.	Utilizarea expresiei, en autw 	228
5.1.4.	Utilizarea expresiei, en w 	232
	Concluzii	234
5.2.	Utilizarea conceptului <i>împreună cu Cristos</i> în Epistola către Coloseni.....	235
	Concluzii.....	239
5.3.	Utilizarea expresiilor, en Cristw Vhsou en Cristw en w en kuriw în Epistola către Efeseni.....	240
5.3.1.	Creștinii din Efes numiți sfinți și credincioși în Cristos Isus	241
5.3.2.	Binecuvântări specifice noii existențe creștine acordate <i>în Cristos</i>	245

5.3.2.1. Binecuvântări din sfera domeniului soteriologic	246
5.3.2.2. Solidari cu Cristos Isus în înviere și în așezarea în locurile cerești	253
5.3.2.3. Îndrăzneală și acces cu încredere înaintea Lui Dumnezeu	255
5.3.2.4. Iertarea divină	255
Concluzii	255
5.3.3. Identitate nouă – un om nou creat în Cristos	256
Concluzii	260
5.3.4. Comunitatea ca nouă umanitate în Cristos, o locuință a Lui Dumnezeu	261
5.3.5. Experiențele diverse ale trăirii creștine formulate cu expresia în Domnul.....	265
Concluzii	269
5.4. Utilizarea conceptului împreună cu Cristos în Epistola către Efeseni	271
Concluzii.....	277
CAPITOLUL 6	
6.1. Utilizarea sintagmei, cu Cristos/Însoțit în Epistolele Pastorale	278
6.1.1. Trăirea evlavioasă în Cristos Isus, aduce persecuție	278
6.1.2. Valori și binecuvântări în Cristos Isus	281
Concluzii	288
6.2. Utilizarea conceptului împreună cu Cristos în 2Timotei 2: 11-12	289
Concluzii	291
CAPITOLUL 7	
7.1. Implicații etice ale noii existențe creștine	292
7.2. Considerații finale privind viața nouă în Cristos în lumina conceptelor în Cristos și împreună cu Cristos	298
CAPITOLUL 8	
CONCLUZII FINALE	302
BIBLIOGRAFIE	308

Cuvinte cheie: justificare; îndreptățire; dreptate; credință; păcat; moarte; viață nouă; în Cristos; împreună cu Cristos; botez; nouă umanitate; nouă creație; comunitate; etică; eschatologic; gloriificare; veacul present; veacul viitor.

– Rezumatul tezei de doctorat –

Teza de doctorat, *Viața nouă în Cristos în epistolele pauline*, este rodul unor studii extinse asupra textelor aparținând corpusului paulin și asupra literaturii teologice de specialitate din acest domeniu. Forma finală a tezei redactate, reflectă înțelegerea la care s-a ajuns în urma cercetării privind gândirea teologică care asigură fundalul conceptului de viață nouă în Cristos așa cum ni se înfățișează în textele pauline.

În **capitolul introductiv** sunt prezentate motivația și importanța acestui demers științific, ambele ancorate în realitatea contextului societății contemporane în cadrul căreia creștinul caută locul, rostul și relevanța experienței sale creștine. În sensul acesta s-au făcut câteva observații care pot constitui o radiografie a situației actuale. De pildă, existența creștină în contextul lumii contemporane este înțeleasă în diferite moduri fiind așezată în diferite paradigme ale gândirii post-moderne, ceea ce în mod evident are consecințe personale, sociale și spirituale importante. Mai mult, existența creștină a primit și continuă să primească explicații multiple adesea cauzate de încercarea de a adapta înțelegerea vieții creștine la provocările tot mai numeroase și mai agresive din partea sistemelor și a structurilor societății moderne. Toate acestea se răsfrâng negativ asupra omului simplu, nevizat, care este nevoit în mijlocul provocărilor lumii în care trăiește să recurgă la modalități de armonizare între trăirea sa creștină și concepția despre lume și viață tipică societății în care se manifestă în calitatea sa de creștin. O cauză majoră a declinului respectiv o constituie abandonarea tacită sau explicită a reperelor biblice fundamentale care să delimiteze fără echivoc originea, începutul, caracterul și finalitatea existenței creștine.

Considerația că o înțelegere pertinentă asupra conceptului de *viață nouă în Cristos* reprezintă o piatră de temelie importantă pentru experiența creștină, a constituit motivația demersului nostru orientat de un dublu scop. Pe de o parte, s-a urmărit semnalarea importanței subiectului și necesitatea vitală pentru reconsiderarea existenței creștine în lumina valorilor și a

adevărurilor sursei care a susținut această existență de-a lungul veacurilor creștine, textele Sfințelor Scripturi, în mod specific cele ale Noului Testament, iar în teza de față, în textele corpusului paulin. Pe de altă parte, scopul care ne-a direcționat în studiul nostru a fost acela de a oferi o înțelegere pertinentă asupra gândirii pauline privitor la tema vieții noi în Cristos având la bază o modalitate de interpretare istorico-critică asupra textelor respective.

În partea a doua a capitolului introductiv s-au făcut câteva observații asupra unor perspective ca rod al cercetării moderne privind conceptul de „viață nouă”. Ne-am oprit asupra lucrărilor unor teologi precum, Eric H. Wahlstrom; Herman Ridderbos; Richard E. Howard; Hans Klein, a căror concluzii au fost evaluate din perspectiva contribuției, dar și a limitelor, vizavi de cristalizarea concepției despre existența creștină ca viață nouă în Cristos.

În partea a treia a capitolului introductiv, *Delimitări, obiective și metodologie*, s-a arătat că problematica noii existențe creștine în corpusul paulin este complexă, în lucrarea de față limitându-ne explorarea în jurul a trei teme fundamentale: justificarea – aspectul juridic al vieții noi, încorporarea în Cristos și împărtășirea sorții Lui Cristos. Aceste trei dimensiuni ale existenței creștine reprezintă deopotrivă un suport, dar și premise ale noii vieți creștine. Astfel, aria de cercetare a fost îngustată, urmărind în mod deosebit semnificațiile conceptului de *viață nouă* împreună cu delimitarea în Cristos în teologia apostolului Pavel.

Sondarea semnificațiilor celor trei concepte și a rolului lor în înțelegerea existenței creștine, s-a realizat pe baza analizei limbajului utilizat de Pavel în textele reprezentative potrivit următoarei strategii. În analizarea conceptului justificării din prima parte, s-a început cu Epistola către Romani chiar dacă textele din Epistola către Galateni sunt mai timpurii, datorită tezei fundamentale din 1: 17 pe care o considerăm o temă centrală în epistolă și de asemenea, datorită importanței acordate subiectului în pasajul Rom. 3: 21-31 ca și în primele capitole din Epistola către Romani. Textele din Romani au fost corelate corespunzător cu cele din Galateni, 2Corinteni și Filipeni. Au fost făcut câteva observații asupra unor concluzii mai importante ca rezultat al cercetării în acest domeniu, iar în final a fost formulată poziția asumată în această lucrare privind înțelegerea limbajului paulin și implicațiile sale pentru existența nouă a credinciosului, în Cristos.

În explorarea temelor încorporării în Cristos și a împărtășirii sorții Sale din partea a doua, s-a acordat atenție textelor pauline urmând cronologia redactării lor. Pentru început au fost considerate Epistolele timpurii, Galateni, 1Tesaloniceni, 1Corinteni, 2Corinteni, Romani și

Filipeni, urmând apoi Epistolele captivității, Coloseni și Efeseni, iar în cele din urmă Epistolele pastorale.

În acest scop au fost studiate textele în care sunt utilizate formulele, *în Cristos* și *împreună cu Cristos*, precum și a celorlalte sintagme înrudite. Plecând de la textele mai timpurii s-a urmărit formularea unei perspective unitare asupra semnificației limbajului utilizat, rezultat care va contribui la o mai bună înțelegere a noii existențe creștine, în Cristos.

S-a acordat atenție contextului istoric, structurii gramaticale și conținuturilor semantice corespunzătoare lexicului apostolului Pavel, pentru o înțelegere cât mai bună a intenției scriitorului biblic. Demersul analitic a permis formularea unor concluzii pertinente ideilor enunțate de Pavel, precum și a unor implicații cât mai verosimile. În dreptul unor subiecte a căror posibilități de interpretare suscită în continuare preocupările cercetătorilor au fost trecute în revistă sau discutate diferitele concepții și rezultate la care s-a ajuns în cercetarea biblică. Presupoziția noastră care a stat la baza studierii temelor respective a fost convingerea că în spatele textelor biblice se află providența și intenția divină în formularea unui anumit mesaj având un scop specific, așa cum rezultă din perspectiva apostolului Pavel asupra Evangheliei „*este puterea Lui Dumnezeu întru mântuirea fiecăruia care crede...*”, Rom. 1: 16. Plecând cu o astfel de concepție fundamentată într-o convingere înaltă despre inspirația Scripturii, rezultatul cercetării este ancorat în concepția că mesajul textelor este unitar slujind scopului divin și aceasta în situația unui limbaj bogat în accente și nuanțe potrivit contextelor istorice, literare și teologice.

Lucrarea este structurată în două părți cuprinzând 7 capitole, urmate de un capitol rezervat concluziilor finale, iar în încheie de o listă bibliografică.

Prima parte

Capitolul 1, „Justificarea – dimensiunea juridică a vieții celei noi în scrierile timpurii ale apostolului Pavel”, analizează utilizarea și semnificațiile expresiei **δικαιοσύνη θεοῦ** în epistolele timpurii.

În Romani, cu excepția situației din 3: 5, sintagma **δικαιοσύνη θεοῦ** implică în semnificația ei acțiunea salvatoare din partea Lui Dumnezeu în baza căreia El îndreptățește sau justifică omul prin credință. S-a arătat că *dreptatea Lui Dumnezeu* revelată prin Evanghelie, poate fi privită din perspectiva complexă a celor două dimensiuni ale ei: (a) actul dumnezeiesc prin care cel care crede ceea ce a fost revelat prin Evanghelie, este îndreptățit i. e. considerat

drept, corect, declarat corespunzător, și astfel pus într-o relație binecuvântată cu Dumnezeu și (b) cauza fundamentală în baza căreia Dumnezeu înfăptuiește justificarea, i. e. evenimentul crucii în care Fiul Său a fost rânduit mijloc de ispășire și răscumpărare – dreptatea Lui Dumnezeu arătată în istorie.

Teologic, expresia *dreptatea Lui Dumnezeu* poate fi aplicată întregului plan dumnezeiesc salvator: trimiterea Fiului, crucea, justificarea, sfințirea, desăvârșirea mântuirii în eschaton. Totuși, explorând limbajul apostolului în diferitele contexte s-a argumentat teza conform căreia Pavel a fost specific în utilizarea expresiei, accentul principal fiind cel adecvat genitivului sursei și sensului juridic: Dumnezeu îl declară pe credincios corect, corespunzător așteptărilor Sale, considerându-i creditul dreptății. Temeiul principal al demersului divin este lucrarea răscumpărătoare a Lui Cristos, care poate fi considerată ca fundal al justificării în cadrul semnificației expresiei respective.

S-a argumentat de asemenea faptul că limbajul paulin denotă o corelație evidentă între justificare și mântuire, doar cei justificați prin credință în prezentul de *acum*, putând spera la desăvârșirea mântuirii în viitor.

Ca urmare, înțelegerea existenței creștine în epoca de *acum* inaugurată de Cristos, viața celor justificați de Dumnezeu, trebuie să integreze în reperatele ei deopotrivă noua situație juridică a credinciosului în raport cu Dumnezeu, cât și efectele evidente împreună cu consecințele subiective, însă ancorate în Dumnezeu, inițiatorul și susținătorul noii existențe.

În urma analizei textelor din Epistola către Galateni, s-a arătat că interesul apostolului Pavel a fost acela de a clarifica perspectiva asupra uneia dintre doctrinele fundamentale: îndreptățirea omului înaintea lui Dumnezeu, în mod specific, modul în care cineva o poate obține. Prin antitezele la care recurge, Pavel descurajează categoric orice perspectivă care accentuează meritul uman sau obținerea neprihănirii prin performanța personală (în textul epistolei îndeplinirea faptelor Legii). Această concluzie nici într-un caz nu implică o înțelegere prin care sunt depreciate calitatea morală și faptele bune ale unei persoane.

Potrivit argumentelor pauline asupra justificării prin credință în Galateni, existența creștină poartă amprenta corespunzătoare implicațiilor acestei doctrine. Pe de o parte, aspectul universal și unitar al justificării împreună cu acceptarea divină și declararea dreptății celor din credință, determină o reconsiderare a relațiilor interumane între categorii care erau separate

înainte de puternice bariere culturale. În virtutea justificării prin credință, evrei și ne-evrei împărtășind aceeași situație juridică înaintea Lui Dumnezeu, pot avea comuniune unii cu ceilalți. Pe de altă parte, trăirea vieții creștine înseamnă libertate datorită Lui Cristos. Viața credincioșilor nu mai este tributară faptelor Legii în vederea obținerii aprobării și îndreptării divine.

În 1Corinteni, tema justificării se regăsește în două texte, 1: 30 și 6: 11. În ambele situații îndreptarea este privită ca un rezultat al inițiativei și îndurării divine. Fiind cuprinși în sfera noii existențe creștine, *în Cristos*, credincioșii beneficiază de dreptatea corespunzătoare Lui Cristos fiindu-le considerată și lor, realitate care-i face acceptabili în fața Lui Dumnezeu.

Și în 2Corinteni, se face referire la tema justificării doar de două ori, în 3: 9 și 5: 21. În cele două texte apostolul Pavel transmite un mesaj complex și profund care poate fi considerat central în formularea Evangheliei: (a) definește slujba Noului Legământ accentuând specificul ei și anume, activitatea justificatoare pe care o săvârșește Dumnezeu pentru cei ce se întorc la Domnul; (b) Dumnezeu a acționat prin Cristos Care și-a asumat natura umană și păcatul omenesc, motivat de cel mai înalt scop posibil cu privire la ființele umane și anume, omul să devină dreptatea Lui Dumnezeu în Cristos. În acest fel Dumnezeu a deschis posibilitatea ca omul să fie justificat, dar și să trăiască viața creștină motivat de harul divin arătat în justificare și de semnificația ei.

În Epistola către Filipeni, prezentarea noii situații prin care este creionată existența creștinilor, i. e. *în Cristos*, implică înțelegerea și asumarea revelației finale privind dobândirea dreptății cu care omul poate sta înaintea Lui Dumnezeu: nu o dreptate personală dobândită sau izvorâtă din performanța personală, ci dreptatea de la Dumnezeu prin credință, 3: 6, 9. O astfel de înțelegere are consecințe practice importante. Potrivit mărturiei personale, în contextul noii situații, preocuparea fundamentală a lui Pavel în trăirea vieții creștine nu mai presupune urmărirea cu scrupulozitate a unor standarde legaliste pentru a obține aprobarea și acceptarea divină, ci abordarea existenței creștine, *în Cristos*, fiind motivat de perspectiva luminoasă asupra viitorului eschatologic datorită dreptății de la Dumnezeu și de speranța că va experimenta deplin împărtășirea cu Cristos.

Capitolul 2, „Justificarea în textele pauline mai recente”, analizează limbajul despre justificare în singurul text care se referă la ea, Tit 3: 4-7. În celelalte texte mai recente, întâlnim ocazional termenii aparținând registrului justificării din textele timpurii, însă sunt utilizați având alte conotații.

În baza observațiilor făcute pe marginea textului și a conceptelor utilizate în Tit 3: 4-7 se poate concluziona că în această epistolă conceptul de justificare deși este utilizat o singură dată, se regăsește într-un context important, soteriologic. Spre deosebire de epistolele timpurii, în Tit nu este amintit rolul și importanța credinței în justificare, ea fiind lucrarea divină izvorâtă din harul dumnezeiesc prin care oamenii sunt mântuiți. Justificarea celor pe care Dumnezeu i-a mântuit reprezintă baza în care este ancorată speranța eschatologică, moștenirea corespunzătoare speranței vieții veșnice.

Concluzii finale pentru prima parte

Sintetizând perspectiva textelor pauline asupra conceptului de justificare, au fost formulate concluzii finale asupra valorii și implicațiilor demersului divin. S-a arătat că justificarea reprezintă contextul în care creștinul beneficiază de resursele și posibilitatea experimentării și trăirii vieții noi în Cristos, așa cum se poate observa din următoarele concluzii:

Declararea credinciosului din partea Lui Dumnezeu ca persoană care s-a comportat corect crezând mesajul Evangheliei, marchează începutul experienței și noii existențe creștine.

În baza credinței personale, Dumnezeu îl socotește drept pe credincios, atribuindu-i dreptatea ca un dar, de jure, nu de facto.

În acest mod, credinciosul este pus într-o relație corectă cu Dumnezeu, fiind justificat în raport cu Legea, declarat în afara oricărei condamnări și protejat complet de orice revendicare din partea Legii.

Justificarea prin credință a deschis posibilitatea și direcționează existența celui îndreptățit înspre un mod de viață care poartă amprenta credinței, pe lângă componenta juridică fiind evidentă și componenta practică ca scop și intenție divină.

Justificarea implică iertarea păcatelor și eliberarea de păcatul care stăpânește înrobind ființele umane.

În Cristos, credincioșii au posibilitatea să devină dreptatea Lui Dumnezeu cu Care au fost reconciliați.

Reconcilierea cu Dumnezeu ca urmare a justificării, a deschis posibilitatea reconcilierii unii cu ceilalți.

Credinciosul justificat ocupă acum o poziție nouă în raport cu Dumnezeu: nu se mai află sub blestem, nu mai este un rob al păcatului sau al unei legi fiind liber, a fost făcut un rob al dreptății și al Lui Dumnezeu, nu mai este dușmanul Lui Dumnezeu, stă în fața Lui Dumnezeu ca fiu al Său și împreună moștenitor cu Cristos.

Justificarea credinciosului inaugurează viața nouă în Cristos: cei care au primit darul dreptății vor domni în viață prin Isus Cristos.

Viața nouă a celui justificat este definită de relația lui cu Legea față de care acum este mort și de relația lui cu Dumnezeu pentru Care a fost adus la viață și trăiește, Gal. 2: 19.

Darul Lui Dumnezeu responsabilizează, o dată acceptat prin credință el trebuie „purtat” i. e. trebuie să se arate în trăirea celui care l-a primit. Declararea dreptății celui care crede, ca dar din partea Lui Dumnezeu, implică semnificații etice în forma responsabilității personale.

Darul justificării atribuit credinciosului conține așadar, intenția divină a sfințirii vieții.

Atribuirea darului dreptății a deschis credinciosului încorporat în Cristos, posibilitatea de a deveni un instrument al manifestării dreptății Lui Dumnezeu, un fel de a fi corespunzător Lui Cristos, noii creații și noului veac eschatologic.

Justificarea credinciosului a însemnat integrarea lui în grupul celor justificați de Dumnezeu prin credință, deopotrivă iudei și neiudei.

Justificarea de care beneficiază cel care crede, reprezintă un fundament și un început al vieții eterne împreună cu Cristos. Este opera Lui Dumnezeu a cărei sursă este harul divin prin care cineva este mântuit. Ea reprezintă o bază în care este ancorată speranța vieții veșnice.

Toate aceste semnificații portretizează și dimensionează noua relație dintre credincios și Dumnezeu în contextul căreia credinciosul are posibilitatea să trăiască viața nouă în Cristos.

Partea a II-a,

“Viața nouă a credinciosului ancorată în încorporarea sa în Cristos și în împărtășirea sorții Lui Cristos”

În partea a doua, s-a pus în discuție experimentarea unei realități remarcabile descrise prin expresiile formulate cu sintagma *în Cristos* și celelalte formule înrudite cu ea: *în El*, *în Cristos Isus*, *în Domnul*, *în Domnul Isus*, *în Domnul Isus Cristos*, *în Care* și de asemenea, prin expresii construite cu ajutorul prepoziției *cu*, *împreună cu*, **sun**, sau cu termeni compuși cu această prepoziție. Este vorba despre condiția inedită a credinciosului justificat și relația specială corespunzătoare cu Fiul Lui Dumnezeu – viața nouă a credinciosului înțeleasă prin prisma conceptelor *în Cristos* și *împreună cu Cristos* reprezentând una dintre temele fundamentale ale teologiei apostolului Pavel.

Capitolul 3, analizează viața nouă a credinciosului prin prisma semnificațiilor pe care le presupune conceptul *în Cristos* așa cum poate fi ea observată în limbajul și concepția paulină din epistolele timpurii. După ce s-au făcut câteva observații asupra posibilităților de interpretare asupra prepoziției **cu** și asupra rolului acesteia în înțelegerea conceptului *în Cristos*, a fost analizat unul dintre textele cele mai timpurii, Gal. 3: 26-29, pericopă care aruncă o lumină importantă asupra fundalului în care pot fi ancorate înțelegerea și semnificațiile sintagmei *în Cristos*, în scrierile pauline.

Potrivit raționamentului și limbajului utilizate de apostolul Pavel, Persoana Lui Cristos este reprezentativă pentru credincioși, toți cei botezați în El sunt așezați sub Personalitatea Sa și cuprinși în ea, astfel încât sunt priviți din punctul de vedere a ceea ce este potrivit Personalității Lui Cristos. Ceea ce este reprezentativ, fundamental pentru fiecare creștin ca ființă umană nu mai trebuie căutat în trăsăturile etnice, rasiale, culturale, sociale sau în aspecte care țin de categoria sexuală (bărbați, femei), ci în trăsături corespunzătoare Personalității Lui Cristos, un anumit set de adevăruri care aparțin Personalității Lui Cristos și care acum sunt valabile pentru fiecare creștin în parte. Acum, toți sunt *unu* în Cristos Isus, toți fiind integrați Aceleiași Personalități – Cristos, toți fiind armonizați într-un singur tot, însă fără disoluția eului sau pierderea identității personale. Pe baza acestor observații, s-a făcut aprecierea că semnificațiile formulei *în Cristos* în diferitele contexte în care a fost utilizată de Pavel, ar trebui înțelese plecând de la această

perspectivă: relația dintre Cristos și credincioși concepută și înțeleasă în lumina solidarității existente între ei.

Plecând de la faptul că într-unul dintre textele timpurii ale apostolului Pavel a putut fi observată această înțelegere pe care el o are asupra relației dintre Cristos și credincioși, a fost formulată o concluzie prin care se arată că este foarte probabil ca această perspectivă cu semnificațiile corespunzătoare, să constituie fundalul în care poate fi ancorată și înțeleasă formula *în Cristos* utilizată atât de frecvent de Pavel în textele pe care le-a redactat ulterior. Plecând de la o astfel de premisă se poate gândi o concepție unitară asupra înțelegerii și utilizării sintagmei respective.

S-a observat în continuare că viața nouă în Cristos este existența corespunzătoare noii umanități aparținând noii creații. O viață care poate fi trăită datorită darului eschatologic al Duhului Sfânt – arvuna vieții viitoare. Beneficiile care-i sunt conferite credinciosului *în Cristos* reprezintă, ingredientele vieții noi și resursele divine în același timp pentru ca viața nouă să se arate în trăirea cotidiană creștină. Deși credincioșii trăiesc în *veacul acesta* și se manifestă în mijlocul vechii umanități, datorită încorporării lor în Personalitatea Lui Cristos ei au devenit parte a noii umanități și a noii creații.

Considerând rezultatele analizei textelor respective s-a arătat că viața nouă în Cristos poate fi privită și înțeleasă din două perspective complementare: (1) din punct de vedere ontologic, ea înseamnă tot ceea ce credincioșilor le-a fost acordat prin aducerea lor sub Personalitatea Lui Cristos; (2) din punct de vedere practic, viața nouă în Cristos este reflectată comportamental prin prisma unor noi abordări și manifestări corespunzătoare noii realități ontologice care le definește existența. De aceea, s-a putut conchide că persoana credinciosului încorporat în Cristos și viața nouă pe care acesta o trăiește, este o imagine eschatologică, o înfățișare prin care aspecte ale veacului viitor sunt reflectate în contextul prezent al veacului acestuia.

Capitolul 4, pune în discuție “Viața nouă în Cristos prin prisma semnificațiilor pe care le presupune conceptul, *împreună cu Cristos* în epistolele timpurii”. Analiza limbajului utilizat în textele respective a permis cristalizarea unei idei fundamentale având un caracter unificator, i. e. teza împărtășirii sorții Lui Cristos din partea credincioșilor. În lumina analizei textelor timpurii, am concluzionat că apostolul Pavel integrează în limbajul și raționamentele folosite expresii

construite cu ajutorul prepoziției **sun** și termeni compuși cu această prepoziție pentru a enunța următoarele adevăruri: (a) asocierea și împărtășirea credincioșilor cu soarta Lui Isus Cristos prin includerea în evenimentele istorice răscumpărătoare, o participare împreună cu El în moartea Sa substitutivă cu toate implicațiile corespunzătoare, realități cuprinse în semnificația botezului în apă creștin; (b) încorporarea în Cristos și consecințele care decurg din acestea – posibilitatea trăirii vieții noi în prezent; (c) speranța continuării existenței creștinului după moartea fizică împreună cu Cristos; (d) speranța învierii împreună cu Cristos și a continuării existenței după această înviere; (e) speranța moștenirii și glorificării împreună cu Cristos prin conformare cu imaginea Lui, după evenimentul învierii credincioșilor din eschaton. Ultimile două aspecte, (d) și (e) implică împărtășirea creștinilor cu soarta Lui Cristos în privința învierii și a existenței după acest eveniment. Încorporarea în Personalitatea Lui Cristos permite concluzia că între cele două momente, convertire și moartea fizică, credinciosul se împărtășește cu puterea învierii Lui Cristos în trăirea vieții noi. De asemenea, potrivit limbajului din Filip. 1: 23, între momentul morții fizice și cel al învierii trupului, condiția sau starea în care se află credinciosul (în text Pavel vorbește despre sine) este numită *împreună cu Cristos* implicând starea conștientă, adevăr justificat deplin în baza semnificațiilor și implicațiilor încorporării lor în Cristos și a împărtășirii sorții Sale.

Capitolul 5, “Utilizarea conceptelor în *Cristos* și *împreună cu Cristos* în Epistolele către Coloseni și Efeseni”. Comparativ cu textele timpurii, în aceste două epistole se observă o dezvoltare a limbajului construit în jurul conceptelor respective. Ceea ce este propriu Lui Cristos Isus, Domnul, este reprezentativ pentru persoana credincioșilor. Ei aparțin categoriei persoanelor anagajate pe un nou drum în viață, persoane care în Cristos au fost eliberate de sub puterea înrobitoare a păcatului, au fost mântuite, au fost deja înviate împreună cu El, au fost făcute vii împreună cu El și așezate împreună în locurile cerești. Desigur, învierea aceasta nu este învierea trupului, ci o resuscitare prin puterea divină, din moartea în păcat pentru viața nouă care este chiar Cristos. Analizarea limbajului în acest epistole ne-a permis concluzia că autorul textelor accentuează o împlinire eschatologică prin aducerea acestor aspecte în experiența prezentă a credincioșilor. Deși încă pe pământ, condiția destinului lor veșnic este deja realizată, împlinită, – *Cristos glorificat la dreapta Tatălui*. Comuniunea cu El derivată din cele două concepte, încorporarea în Cristos și prin urmare împărtășirea aceleiași sorți în privința vieții, reprezintă

garanția acestui destin. Privind întreaga realitate care-i definește pe creștini prin prisma certitudinii, dar ignorând aspectul temporal al ecuației, ei sunt deja mântuiți și așezați în locurile cerești împreună cu Cristos, fiind astfel purtători ai vieții noi corespunzătoare acestor realități.

Ca parte a noii creații, creștinii aparțin unei noi umanități constituind împreună o singură entitate „*un singur om nou*” cuprinsă în Personalitatea Lui Cristos, Biserica – trupul Lui Cristos, noul popor al Lui Dumnezeu. Exegeza textelor în care este abordat aspectul comunitar, ne-a condus spre o înțelegere asupra vieții noi care presupune interpretarea ei în contextul comunității. Astfel, viața nouă în Cristos nu este o existență izolată, strict individuală, ci una comunitară, socială, de un tip special proprie sferei în care a fost planificată să se manifeste, *în Cristos*.

Capitolul 6, abordează utilizarea conceptelor *în Cristos Isus* și *împreună cu Cristos* în Epistolele pastorale. În epistolele 1 și 2 Timotei, sintagma *în Cristos Isus* este folosită în relație cu anumite ingrediente și resurse importante ale vieții creștine, fiind o formulă convențională pentru destinatarii pastoralilor prin care era desemnată noua realitate a existenței creștine. Faptul că noua sferă a existenței creștine în mijlocul lumii prezente, împreună cu toate semnificațiile pe care ea le presupune, poate fi redată expresiv prin sintagma *în Cristos Isus*, susține adevărul că toți cei ce sunt parte a creștinismului autentic sunt considerați prin prisma relației lor cu Cristos Isus, prin raportare la El. Existența creștină este un mod de viață nou care-i caracterizează pe cei ce sunt ai Domnului și care aparțin de acum creștinismului, implicând de asemenea și comunitatea credinței.

Comparativ cu epistolele către Coloseni și Efeseni unde printr-un limbaj al certitudinii este accentuat faptul că în Cristos Isus credincioșii au fost înviați împreună cu El și așezați împreună cu El în locurile cerești, în epistolele către Timotei nuanța este diferită, aici se vorbește despre promisiunea vieții în Cristos Isus, viața veșnică ce are să vină și care trebuie apucată.

Comparativ cu epistolele nedisputate, în epistolele pastorale nu sunt accentuate prin folosirea expresiei *în Cristos* idei cum ar fi noua umanitate ca nouă creație, înfierea, solidaritatea dintre Cristos și credincioșii Săi al căror Reprezentant este. De asemenea, nici ideea de încorporare *în Cristos* nu este evidentă, chiar dacă *în Cristos Isus* implică a fi inclus în sfera existenței creștine, a aparține creștinismului implicându-se și ideea de comunitate a credinței. În schimb, asemănător cu epistolele timpurii expresia delimitează existența creștină, fiind enunțate câteva binecuvântări specifice de care beneficiază creștinii în Cristos Isus: dragostea, credința,

promisiunea vieții, harul, mântuirea. În acest mod, ei dispun de posibilitatea de a trăi viața creștină în contextul veacului prezent într-un mod evlavios, folosind resursele binecuvântate acordate de Dumnezeu în sfera creștinismului.

Utilizarea conceptului *împreună cu El* în 2 Timotei, se regăsește într-un text care aparține unei tradiții mai timpurii cu care scriitorul epistolei este întru totul de acord și vizează semnificații similare celor întâlnite în celelalte epistole din corpusul paulin privind împărtășirea sorții Lui Cristos.

Considerând toate aceste observații s-a concluzionat că cele două concepte *în Cristos Isus* și *împreună (cu El)*, în epistolele 1 și 2 Timotei nu pun în evidență atât de mult viața nouă în Cristos în prezent, cât mai ales trăirea creștină purtând amprenta evlaviei, sfera existenței și experienței creștine împreună cu binecuvântările la care au acces creștinii. Acceptarea și asumarea credinței și a cauzei Lui Cristos i-a adus pe credincioși în situația de a fi fost făcuți părtași morții Lui Cristos în timp ce identificarea lor cu această credință și cauză a deschis posibilitatea confruntării cu suferința cauzată de persecuția din partea lumii. Tocmai identificarea aceasta împreună cu implicațiile și consecințele ei, reprezintă o condiție pentru părtășia cu El la viață și la administrarea guvernării în eschaton.

În **capitolul 7**, a fost supus analizei limbajul expresiv și comportamental al noii existențe creștine, implicațiile etice ale vieții celei noi în lumina semnificațiilor justificării și a conceptelor *în Cristos* și *împreună cu Cristos*. Consecințele corespunzătoare noii realități înseamnă o trăire creștină prin care viața nouă a credinciosului se poate manifesta concret în mijlocul lumii prezente. Complexitatea experienței creștine potrivit cu aspectele ontologice și juridice pe care ea le presupune, alături de exprimarea acestor aspecte într-un mod nou de viețuire în mijlocul societății, a permis înțelegerea vieții noi din perspectiva celor două dimensiuni ale ei.

Un prim nivel este aspectul indicativ a ceea ce Dumnezeu a realizat pentru a-i conferi credinciosului fundamentul acestei vieți: (a) încorporarea credincioșilor în Cristos, i. e. cuprinderera lor în Personalitatea Lui, și (b) împărtășirea sorții Lui Cristos în evenimentele răscumpărătoare. O consecință implicată este încorporarea creștinilor în comunitatea credinței, Biserica, și de asemenea, posibilitatea de a-i privi și înțelege pe credincioși în contextul sferei noii existențe creștine.

Al doilea nivel este aspectul imperativ al vieții noi în Cristos, responsabilitatea personală a fiecărui credincios de a trăi efectiv corespunzător cu ceea ce a fost făcut să fie în Cristos – o nouă creație. În noua sa ipostază, în *Cristos*, credinciosul are posibilitatea să valorifice comportamentul toate resursele noii sale existențe de care beneficiază în sfera delimitată de Personalitatea Lui Cristos.

Încorporarea în Personalitatea Lui Cristos și împărtășirea sorții Lui a permis concluzia că între cele două momente, convertire-inițiere și învierea eschatologică, credinciosul se împărtășește cu puterea învierii Lui Cristos în trăirea vieții noi prin mijlocirea Duhului fiind mădular al trupului comunității, și de asemenea, credinciosul se împărtășește cu puterea învierii Lui Cristos în existența împreună cu Cristos după moartea fizică.

În lumina analizei limbajului respectiv, s-a putut conchide că vieții creștine îi este conferită o valoare, o semnificație și o dimensiune care transcend experiența veacului prezent, fiind o existență profund corelată și impregnată cu realități eschatologice ale veacului viitor, deja prezente în viața credinciosului. De aceea, viața nouă în Cristos are un caracter eschatologic, creștinii preocupați să o trăiască efectiv în viețuirea cotidiană aducând în prezentul lumii acesteia modalități de expresie proprii veacului viitor, un fel de a fi corespunzător Personalității Lui Cristos.

În **Capitolul 8**, “Concluzii finale” au fost formulate concluzii generale prin care s-a creionat o perspectivă cuprinzătoare asupra mesajului limbajului utilizat în textele analizate. S-a arătat că viața nouă în Cristos este realizarea Lui Dumnezeu în ființa umană, o consecință a operei divine în virtutea căreia persoana credinciosului devine o nouă creație. Pentru obținerea unei imagini de ansamblu asupra vieții noi în Cristos în textele pauline a fost necesară o evaluare din perspectiva multidimensională în care Pavel însuși o creionează:

(1) Dimensiunea juridică indică spre decretele divine prin care credinciosul este considerat de drept: justificat, reconciliat cu Dumnezeu, înfiat, mort față de păcat, inclus în moartea Lui Cristos, inclus în învierea și gloriificarea Lui (ultimele două doar în Efeseni și Coloseni). Acesta este aspectul soteriologic.

(2) Dimensiunea etică se traduce în efectele comportamentale prin care viața nouă este exteriorizată în contextul veacului prezent.

(3) Viața nouă este viața corespunzătoare noii creații în Cristos și a noii realități într-un nou veac eschatologic inaugurat de Cristos. Este viața nouă a unei noi umanități.

(4) Viața nouă în Cristos are deja, acum, un caracter eschatologic. Credincioșii în care este prezentă și o trăiesc sunt persoane eschatologice i. e. persoane care au primit Duhul Sfânt (arvuna), fiind încorporate în Cel Care este *ultimul Adam*. De aceea, prin credincioși se manifestă deja, acum, aspecte care țin de veacul viitor: principii noi și caractere transformate corespunzător a ceea ce este propriu Personalității Lui Cristos, reflectând comuniunea cu Isus Cristos și cu Duhul Sfânt.

(5) Viața nouă în Cristos implică inclusiv o dimensiune mistică datorită locuirii și lucrării Duhului Sfânt în ființa credinciosului.

(6) Viața nouă este definită și de dimensiunea eschatologică în aspectul ei viitor când cei cărora *în Cristos* le-a fost oferită posibilitatea de a trăi în viața nouă (epistolele timpurii), le-a fost făcută promisiunea vieții veșnice, rezervată celor care experimentază noua existență creștină (pastorale), fie se împărtășesc deja cu viața cea nouă în comuniune cu Cristos (Coloseni și Efeseni), o vor experimenta deplin începând cu învierea eschatologică.

(7) Aspectul comunitar sau dimensiunea ecclesiologică privește viața nouă în contextul comunității credinței căreia îi aparțin credincioșii.

Existența creștină și expresia ei comportamentală dobândește o valoare supremă prin legarea ei atât de intimă de Persoana Lui Cristos. Fiecare manifestare poate fi mai mult decât un simplu act uman devenind o expresie a cooperării și conlucrării dintre om și Fiul Lui Dumnezeu prin puterea Duhului Sfânt, o expresie specifică Personalității Lui Cristos. O astfel de înțelegere este confirmată și de metafora trupului din 1Cor. 12.

Această perspectivă paulină asupra vieții noi în Cristos este destul de diferită de două dintre extremele gândirii moderne privind posibilitatea salvării. O extremă este antinomismul modern, curentul care acordă importanță maximă aspectului juridic al demersului dumnezeiesc de la începutul credinței, în detrimentul responsabilității morale a creștinului sau acordându-i acesteia din urmă mai puțină atenție și importanță. Cealaltă extremă este considerația că efortul personal pe calea credinței tradus în performanțele moralei creștine, alături de îndeplinirea formală a unor îndatoriri religioase, reprezintă condiția fundamentală a mântuirii.

Potrivit învățaturii apostolului Pavel, mântuirea este *în Cristos* și de aceea accesibilă doar celor ce sunt *în Cristos* și *împreună cu Cristos*.

Învățătura apostolului Pavel privind posibilitatea credinciosului de a exprima comportamental calitățile noii sale existențe în Cristos justifică următoarea concluzie: modul de

viețuire al unei persoane, expresia exteriorizată a vieții sale psihice considerată în întregimea ei, poate fi un indicator al condiției umane a persoanei respective, dacă este sau nu este în Cristos și împreună cu El, dacă este sau nu este locuit și călăuzit de Duhul Sfânt, și astfel dacă se află sau nu se află pe calea mântuirii. Pe de altă parte, etica vieții noi nu trebuie înțeleasă ca efort uman de a reproduce dreptatea Lui Dumnezeu sau felul de a fi al noii creații, fără ca omul să fi fost mai întâi justificat prin credință și fără ca el să fi devenit o nouă creație în Cristos. Omul nu poate sta cu dreptatea sa înaintea Lui Dumnezeu, ci doar cu dreptatea care i-a fost atribuită în *Cristos*. Doar în *Cristos* dreptatea efectivă, obiectivată comportamental în trăirea credinciosului, poate fi cu adevărat dreptatea Lui Dumnezeu. În *Cristos* el a fost făcut membru al Bisericii Sale, devenind astfel parte a noii identități etice, duhovnicești, cristice, prin care Biserica se distinge, se delimitează și se protejează de lumea din afara ei, chiar dacă viețuiește în mijlocul ei și interacționează cu ea.

Așadar, viața nouă este harul și darul dumnezeiesc acordate în Cristos credincioșilor care, din momentul când au fost astfel hărăziți de Dumnezeu, au posibilitatea să o și trăiască, să o facă vizibil comportamental în mijlocul lumii și a veacului prezent. Este viața nouă în Cristos a celui declarat drept prin credință, existența creștină corespunzătoare sferei delimitate de Personalitatea și soarta Lui Cristos, implicând atât dimensiunea existenței prezente cât și pe cea viitoare. Trăirea efectivă a acestei vieți acum și aici, presupune posibilitatea unei înnoiri permanente sugerând încă nedesăvârșire, însă noutatea manifestărilor concrete devine o expresie corespunzătoare Personalității Lui Cristos în Care au fost încorporați credincioșii. De aceea, valorificarea comportamentală a resurselor vieții noi acordate ca har divin în sfera noii existențe creștine, înseamnă oportunitatea pe care o are credinciosul de a exprima și experimenta acum, dar numai într-o anumită măsură, un fel de a fi caracteristic veacului viitor eschatologic, un fel de a fi corespunzător Personalității Lui Cristos. Sfințirea personală ca proces în care credinciosul este antrenat începând cu momentul convertirii, presupune o nouă posibilitate și o nouă orientare a creștinului, astfel încât ansamblul manifestărilor obiective, comportamentul, prin care se exteriorizează viața lui cea nouă, să poarte într-un mod tot mai evident amprenta vieții Lui Cristos, implicând un fel de a fi Care este propriu Lui Cristos.

BIBLIOGRAFIE

LUCRĂRI APARTINÂND IUDAISMULUI TIMPURIU

- *** *4 Maccabees*, <http://www.attalus.org/translate/4macc.html>
- *** *II Baruch, The Book of the Apocalypse of Baruch the Son of Neriah, The Apocrypha and Pseudoepigrapha of The Old Testament*, by R. H. Charles, Oxford University Press, 1913.
- *** *Cartea lui Enoh*, Alexandru Anghel (trad.), Aurelian Scrima (ed), Herald, București, 2008.
- *** *Psalmii lui Solomon*, trad. Kenneth Atkinson, <http://ccat.sas.upenn.edu/nets/edition/31-pssal-nets.pdf>
- *** *The Ascension of Isaiah*, R. H. Charles (trans.), <http://ccat.sas.upenn.edu/nets/edition/ascension.html>
- *** *The Book of Jubilees, The Apocrypha and Pseudoepigrapha of The Old Testament*, by R. H. Charles, Oxford, Clarendon Press, 1913.
- *** Sulul Cărții Habacuc de la Qumran, *1QpHab*, http://www.preteristarchive.com/BibleStudies/DeadSeaScrolls/1QpHab_pesher_habakkuk.html
- *** Sulul care conține integral Cartea Isaia, *1QaIsa*, <http://www.ao.net/~fmoeller/qumdir.tm>

SURSE PATRISTICE

- Ioan Hrisostom, *Tâlcuiri la Epistola a doua către Corinteni*, Arhim. Theodosie Athanasie (trad.), Sophia, București, 2007.
- Vasile cel Mare, *Despre Botez*, Pr. Dumitru V. Georgescu (trad.), Anastasia, București, 1999.

STUDII, CĂRȚI, COMENTARII

- Abbott, T. C., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Ephesians and to the Colossians*, ICC, T&T Clark Limited, Edinburgh, 1956.
- Achtemeier, Paul J., *Romans*, Westminster John Knox Press, 1985.

- Adam, James, *The Republic of Plato, edited with Notes, Commentary and Appendices*, Cambridge University Press, 1975.
- Apuleius, *Metamorfoze sau Măgarul de aur*, Editura Univers, București, 1996.
- Baker, William R., *2 Corinthians, NIV Commentary Series*, College Press Publishing, Joplin MO, 1999.
- Banks, Robert (ed.), *Reconciliation and Hope*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1974.
- Barclay, William, *The Promise of the Spirit*, Westminster John Knox Press, 2001.
- Barclay, William, *The Letter to the Romans*, Westminster John Knox Press, 2002.
- Barclay, William, *The Letters to Timothy, Titus and Philemon*, Westminster Press, Philadelphia, 1975.
- Barclay, William B., *Christ in You: A Study in Paul's Theology and Ethics*, University Press of America, Lanham MD, 1999.
- Barclay, John M. G., *Colossians and Philemon*, Continuum International Publishing Group, London, 2004.
- Barnes, Albert, *Barnes' Notes on the Bible, 1Corinthians-Galatians*, vol. 14, Ultimate Christian Library, The Master Christian Library, Version 8.0., AGES Software™, INC. Rio, WI, USA, Version 1.0., 2000.
- Barnett, Paul William, *The Second Epistle to the Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1997.
- Barrett, C. K. *A Commentary on The Epistle to the Romans*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1987.
- Barrett, C. K. *A Commentary on The First Epistle to the Corinthians*, Adam & Charles Black, London, 1979.
- Barrett, C. K., *A Commentary on The Second Epistle to the Corinthians*, Adam & Charles Black, London, 1976.
- Barth, Karl, *Church Dogmatics. A Selection with Introduction by Helmut Gollwitzer*, Westminster John Knox Press, 1994.
- Barth, Karl, *The Epistle to the Romans*, Oxford University Press US, 1968.
- Barth, Markus, *Ephesians, 1-3*, AB, Doubleday & Company Inc., New York, 1980.

- Barth, Markus & Blanke, Helmut, *The Letter to the Philemon*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 2000.
- Bayer, Oswald; Cayzer, Jeff, *Freedom in Response: Lutheran Ethics, Sources and Controversies*, Oxford University Press, 2007.
- Beale, G. K., *We Become what We Worship: A Biblical Theology of Idolatry*, IntreVarsity Press, Downers Grove IL, 2008.
- Beardslee, William A., *First Corinthians*, Christian Board of Publication, St. Louis MO, 1994.
- Beasley-Murray, George Raymond, *Baptism in the New Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1973.
- Beet, Joseph Agar, *Notes on Romans*, AGES Software, Albany, OR USA, Version 2.0, 1996, 1997.
- Beker, J. Christian, *Paul the Apostle, The Triumph of God in Life and Thought*, Fortress Press, Philadelphia, 1980.
- Bengel, Johann Albrecht, „First Thessalonians” in *Gnomon of the New Testament*, Andrew R. Fausset (ed), James Brice (trans.) T&T Clark, Edinburgh, 1858.
- Best, Ernest, *A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians*, Continuum International Publishing Group, 2004.
- Best, Ernest, *Ephesians, a Shorter Commentary*, T&T Clark Ltd., 2003.
- Betz, Hans Dieter, *Galatians, A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia*, Fortress Press, Philadelphia, 1979.
- Bevere, Allen R., *Sharing in the Inheritance: Identity and the Moral Life in Colossians*, Sheffield Academic Press Ltd., London, 2003.
- Bieringer, Reimund, *The Corinthian Correspondence*, vol. 125 in *Bibliotheca Ephemeridum theologiarum Lovaniensium*, Peeters Publishers, Leuven Belgium, 1996.
- Bligh, John, *Galatians, A Discussion of St. Paul's Epistle*, St Paul Publications, London, 1969.
- Blumenfeld, Bruno, *The Political Paul: Justice, Democracy and Kingship in a Hellenistic Framework*, Continuum International Publishing Group, 2003.
- Bockmuehl, Markus, *Epistle to the Philippians*, A & C Black Publishers Limited, London, 1997.
- Boers, Hendrikus, *The Justification of the Gentiles*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1994.
- Bonhoeffer, Dietrich, *Costul uceniciei*, Ligia Talos (trad.), Peregrinul, Cluj-Napoca, 2009.

- Bouyer, Louis; Trethowan, Iltyd, *The Christian Mystery: from Pagan Myth to Christian Mysticism*, Continuum International Publishing Group, 1989.
- Bouttier, Michel, *L'épître de saint Paul aux Ephésiens*, Labor et Fide, Geneve, 1991.
- Brown, Raymond E.; Fitzmyer, Joseph A.; Murphy, Roland E., (eds.) *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, vol. VII, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2008.
- Bruce, Frederick Fyvie, *The Letter of Paul to the Romans*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1985.
- Bruce, Frederick Fyvie, *The Epistle to the Galatians: A Commentary on the Greek Text*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1982.
- Bruce, Frederick Fyvie, *The Epistle to the Colossians, to Philemon and to the Ephesians*, NICNT, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1984.
- Brueggemann, Walter, *A Commentary on Jeremiah: Exile and Homecoming*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1998.
- Brunner, Emil, *Dogmatics III: The Christian Doctrine of the Church, Faith and the Consummation*, James Clarke & Co., Cambridge, 2002.
- Bultmann, Rudolf Karl, *Theology of the New Testament*, Baylor University Press, Waco TX, 2007.
- Bultmann, Rudolf, *The Second Letter to the Corinthians*, trans. Roy A. Harrisville, Augsburg Publishing House, Minneapolis, 1985.
- Burnett, Gary W., *Paul and the Salvation of the Individual*, BRILL, Leiden, 2001.
- Burridge, Richard A., *Imitating Jesus: an Inclusive Approach to New Testament Ethics*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2007.
- Burton, Ernest De Witt, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, T&T Clark, Edinburg, 1962.
- Byrne, Brendan, *Romans*, Harrington, Daniel J. (ed.), Liturgical Press, Collegeville MN, 1996.
- Cabasila, Nicolae, *Despre viața în Cristos*, <http://ro.scribd.com/doc/46656758/Sf-Nicolae-Cabasila-Despre-Viata-in-Hristos>.
- Calvin, John, *Commentary Upon the Epistle of Saint Paul to the Romans*, Calvin Translation Society, 1844.
- Calvin, John, *Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, AGES Software, Albany OR, Version 1.0, 1998.

- Calvin, Jean, *Învățătura religiei creștine*, vol. 1-2, Cartea Creștină, Oradea, 2003.
- Campbell, William S., *Paul and the Creation of Christian Identity*, Continuum International Publishing Group, 2006.
- Capes, David B; Reeves, Rodney; E. Randolph Richards, *Rediscovering Paul: An Introduction to His World, Letters and Theology*, InterVarsity Press, Westmont IL, 2007.
- Carrez, Maurice, *La deuxième épître de saint Paul aux Corinthiennes*, Labor et Fides, Genève, 1986.
- Carson, D. A. & Moo, Douglas J., *Introducere în Noul Testament*, Dinu Moga (trad.), Gheorghe Dobrin (ed. coord.) Făclia, Oradea, 2007.
- Carson, D. A., O'Brian, Peter T., Seifrid, Mark A. (ed.), *Justification and Variegated Nomism: The Paradoxes of Paul*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2004
- Cerfaux, L., *La théologie de l'Eglise suivant saint Paul*, Les éditions du cerf, Paris, 1948.
- Charlesworth, James H., (ed.) *The Messiah Developments in Earliest Judaism and Christianity*, Fortress Press, Minneapolis, 1992.
- Charlesworth, H. James, *The Dead Sea Scrolls, Rule of the Community and Related Documents*, vol. 1, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, Westminster John Knox Press Louisville, 1994.
- Chester, Andrew, *Messiah and Exaltation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2007.
- Cheung, Alex T., *Idol Food in Corinth: Jewish Background and Pauline Legacy*, vol. 176, JSNTS Continuum International Publishing Group, 1999.
- Childs, Brevard S., *The Church's Guide for Reading Paul: The Canonical Shaping of the Pauline Corpus*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 2008.
- Chow, John K., *Patronage and Power: a Study of Social Networks in Corinth*, Sheffield Academic Press, 1992.
- Clarke, Adam, *Clarke's Commentary, The New Testament, Matthew through Luke*, vol. 5, Ultimate Christian Library, The Master Christian Library AGES Software, Albany OR., Version 1.0., 1997.
- Clarke, Adam, *Clarke's Commentary, The New Testament, Romans*, vol. 7, Ultimate Christian Library, The Master Christian Library AGES Software, Albany OR, Version 1.0., 1997.
- Clinton, Arnold, *Ephesians, Power & Magic*, Cambridge University Press, 1989.

- Cobb, John B., jr. & Lull, David J., *Romans*, Chalice Press, Atlanta, 2005.
- Cole, R. Alan, *The Letter to the Galatians, An Introduction and Commentary*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1989.
- Collange, Jean Francais, *Enigmes de la Deuxième Epître de Paul aux Corinthiens*, Cambridge University Press, New-York, 2005.
- Collins, Raymond F., *1 & 2 Timothy and Titus: A Commentary*, Westminster John Knox Press, Louisville Kentucky, 2002.
- Collins, Raymond F., *The Power of Images in Paul*, Liturgical Press, Collegeville MN, 2008.
- Constantineanu, Corneliu, *The Social Significance of Reconciliation in Paul's Theology*, T&T Clark International, London, 2010.
- Conțaș, Emanuel, *Dilemele fidelității – condiționări culturale și teologice în traducerea Bibliei*, Logos, Cluj-Napoca, 2011.
- Conzelmann, Hans, *1 Corinthians*, Fortress Press, Philadelphia, 1975.
- Cottrell, Jack, *The College Press NIV Commentary, Romans*, College Press Publishing, Joplin MO, 2005.
- Cottrell, Jack, *Baptism: A Biblical Study*, College Press, 1989.
- Cranfield, C. E. B., *Romans, a Shorter Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, MI., 1985.
- Cranfield, C. E. B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, vol. I, Continuum International Publishing Group, 1997.
- Cranfield, C. E. B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans*, vol. II, Continuum International Publishing Group, 2004.
- Cranfield, C. E. B., *On Romans, an other New Testament Essay*, Continuum International Publishing Group, 1998.
- Crawford, Leslie James, „Ephesians 1: 3-4 and the Nature of Election” in *The Master's Seminary Journal*, 11/1 (Spring 2000).
- Dabourne, Wendy, *Purpose and Cause in Pauline Exegesis*, Cambridge University Press, 1999.
- Dahl, Nils Alstrup, *Studies in Ephesians*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.
- Daube, David, *The New Testament and Rabbinic Judaism*, Ayer Publishing, Manchester NH, 1973.
- Davis, Stephen T., *Christian Philosophical Theology*, Oxford University Press, 2006.

- Dawes, Gregory W., *The body in questions: metaphor and meaning in the interpretation of Ephesians 5: 21-33*, BRILL, Leiden, 1998.
- Deeg, Alexander; Homolka, Walter; Schöttler Heinz-Günther, *Preaching in Judaism and Christianity: Encounters and Developments from Biblical Times to Modernity*, Walter de Gruyter, 2008.
- Deidun, T. J., *New covenant morality in Paul*, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, Roma, 1981.
- Dixsaut, Monique & Larivee, *Études sur la République de Platon: Tome 1, De la justice: Éducation, psychologie et politique*, Librairie Philosophique J. Vrin, Paris, 2006.
- Dodd, Brian J., *Paul's paradigmatic „I”: personal example as literary strategy*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1999.
- Douglas, J. D. *Dicționar Biblic, SMR*, Liviu Pup & John Tipei (trad.), Doris Laurențiu (ed.), Cartea Creștină, Oradea, 1995.
- Drâmba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
- Dunn, James D. G., *The Theology of Paul the Apostle*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1998.
- Dunn, James D. G., *The Theology of Paul' Letter to the Galatians*, Cambridge University Press, Edinburgh, 1993.
- Dunn, James D. G., *The Epistle to the Galatians*, Black's New Testament Commentary, Henry Chadwick (ed.), Hendrickson Publishers, 1995.
- Dunn, James D. G., *The New Perspective on Paul*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 2008.
- Dunn, James D. G., *Baptism in the Holy Spirit*, Westminster John Knox Press, 1977.
- Dunn, James D. G. *Romans 1-8*, WordBiblical Commentary, Word Books Publishers, Dallas, 1988.
- Dunn, James D. G. *The Epistles to the Colossians and to Philemon*, NIGTC, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1996.
- Dutch, Robert S., *The Educated Elite in 1Corinthians: Education and Community Conflict in Graeco-Romans Context*, T&T Clark International, London, 2005.
- Earl, J. Richard, *First and Second Tesselonians*, Liturgical Press, 2007.

- Eadie, John, *A Commentary on the Greek Text of the Epistle of Paul to the Colossians*, Baker Book House, Grand Rapids MI, 1979.
- Ebeling, Gerhard, *The Truth of the Gospel, An Exposition of Galatians*, David Green (trans.), Fortress Press, Philadelphia, 1985.
- Edward, James R., *Romans*, NIBC, Hendricksen Publishers, Peabody, 1992.
- Ehrman, Bart D., *Lost Christianities: the battles for scripture and the faiths we never knew*, Oxford University Press, New-York, 2005.
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Ellis, E. Earle, *Pauline Theology*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids MI, 1989.
- Elwell, Walter A., (ed.), *Baker's Evangelical Dictionary of Biblical Theology*, Baker Books, Grand Rapids MI, 1996.
- Epictet, *The Discourses of Epictetus*, George Long (trans.), George Bell and Sons, London, 1877.
- Esler, Philip Francis, *Galatians*, Routledge, London, 1998.
- Esler, Philip Francis, *Conflict and Identity in Romans*, Fortress Press, Minneapolis, 2003.
- Fatehi, Mehrdad, *The Spirit's Relation to the Risen Lord in Paul*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.
- Fărăgău, Benjamin, *Epistola lui Pavel către Romani*, Logos, Cluj Napoca, 1999.
- Fedler, Kyle D., *Exploring Christian Ethics: Biblical Foundations for Morality*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2006.
- Fee, Gordon D., *The First Epistle to the Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1987.
- Fee, Gordon D., *Paul's Letter to the Philippians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1995.
- Fee, Gordon D. & Stuart, Douglas, *Biblia ca literatură*, Adrian Pastor (trad.), Logos, Cluj-Napoca, 1998.
- Fee, Gordon D., *Paul, the Spirit and the People of God*, Hendrickson Publishers, Peabody MA, 1996.
- Fee, Gordon D., *Pauline Christology: An Exegetical-Theological Study*, Hendrickson Publishers, Peabody Massachusetts, 2007.
- Fee, Gordon D., *1 and 2 Timothy, Titus*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1988.

- Ferguson, Everett, *Background of Early Christianity*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 2003.
- Ferguson, Everett, *The Church of Christ: a Biblical Ecclesiology for Today*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1996.
- Ferguson, Everett, *Baptism in the Early Church: History, Theology and Liturgy in the First Five Centuries*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 2008.
- Finlan, Stephen, *The Background and Content of Paul's Cultic Atonement Metaphor*, BRILL, Leiden, 2004.
- Fiore, Benjamin; Harrington, Daniel J., ed., *The Pastorals Epistles: First Timothy, Second Timothy, Titus*, Harrington, Daniel J. (ed.), seria Sacra pagina vol. 12, Liturgical Press, Collegeville, 2007.
- Fitzmyer, Joseph A., *According to Paul, Studies in the Theology of the Apostle*, Paulist Press, Mahwah NJ, 1993.
- Fitzmyer, Joseph A., *Spiritual Exercises Based on Paul's Epistle to the Romans*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2004.
- Fitzmyer, Joseph A., *Romans*, AB, Doubleday, New York, 1992.
- Fitzmyer, Joseph A., *Pauline Theology*, Prentice Hall, New Jersey, 1967.
- Forlines, F. Leroy; Picirilli, Robert E., *The Randall House Bible Commentary. Romans*, Randall House Publications, Nashville TN, 1987.
- Fotopoulos, John, *Food offered to idols in Roman Corinth: a social-rhetorical reconsideration of 1 Corinthians 8: 1-11: 1*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.
- Foulkes, Francis, *The Letter of Paul to the Ephesians, An Introduction and Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1989.
- Fowl, Stephen E., *Philippians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2005.
- Frame, James Everett, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Paul to the Thessalonians*, T&T Clark, Edinburgh, 1912.
- Fung, Ronald Y. K., *The New International Commentary on the New Testament. The Epistle to the Galatians*, Gordon Fee (ed.), Wm. B. Eerdmans Publishing, 1997.
- Furnish, Victor Paul, *II Corinthians*, Doubleday&Company, New York, 1984.
- Garland, David E., *2 Corinthians*, NAC vol. 29, B&H Publishing Group, Nashville, 1999.
- Gaster, Theodor H., *Manuscrisele de la Marea Moartă*, Simona Dumitru (trad.) Scrima Aurelian (ed.), Herald, București, 2005.

- Gheorghe, Marian, *Epistola către Tit, Ghid exegetic pe textul grecesc*, Multimedia, Arad, 2002.
- Gibbs, John G., *Creation and redemption: a study in pauline theology*, BRILL, Leiden, 1971.
- Godbey, W.B., *Commentary on the New Testament, Acts-Romans*, vol. 5, Ultimate Christian Library, AGES Software, Albany, OR USA, Version 1.0., 1997.
- Godet, Frederick L., *Commentary on the Epistle to the Romans*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1956.
- Godet, Frederick Louis, *The Epistle of St. Paul to the Romans*, APEO Digital Library, 2007.
- Gooch, Peter David, *Dangerous Food: I Corinthians 8-10 in its Context*, vol. 5 din *Studies in Christianity and Judaism*, Wilfrid Laurier University Press, Waterloo ON, Canada, 1993.
- Gordlely, Matthew E., *The Colossians Hymn in Context*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2007.
- Gorman, Michael J., *Inhabiting the Cruciform God: Kenosis, Justification and Theosis in Paul's Narrative Soteriology*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2009.
- Green, Gene L., *Pillar New Testament Commentary. The Letters to the Thessalonians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2002.
- Green, Joel B. & Turner, Max (eds), *Between Two Horizons: Spanning New Testament Studies and Systematic Theology*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 2000.
- Griffiths, Paul J.; Hutter, Reinhard, *Reason and Reasons of Faith*, Continuum International Publishing Group, 2005.
- Grünzweig, Fritz, *Epistolele către Timotei, Epistola către Tit, Epistola către Filimon*, Lumina Lumii, Sibiu, 2007.
- Gundry, Robert Horton, *Soma in Biblical Theology; With Emphasis on Pauline Anthropology*, Cambridge University Press, 1976.
- Gundry, Robert Horton, *Commentary on First and Second Timothy, Titus*, Baker Academic, Grand Rapids, 2010.
- Guthrie, Donald, *The New Testament Theology*, Inter-Varsity Press, Downers Grove IL, 1981.
- Guthrie, Donald, *The Pastoral Epistles: an Introduction and Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1990.
- Guthrie, Donald, *The Teaching of the New Testament*, Christian Literature Crusade, London, 1983.

- Hail, John Paul, *Ephesians: empowerment to walk in love for the unity of all in Christ*, Society of Biblical Literature, 2007.
- Haldane, Robert, *Exposition of the Epistle to the Romans*, vol. II, Oxford University, 1837.
- Hansen, G., Walter, *Galatians*, InterVarsity Press, Westmont IL, 1994.
- Hanson, Anthony Tyrrell, *The Pastoral Epistles*, NCBC, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1982.
- Harris, Murray J., *The Second Epistle to the Corinthians, A Commentary on the Greek Text*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 2005.
- Hartman, Lars, *Into the Name of Jesus, Baptism in the Early Church*, T&T Clark, Edinburgh, 1997.
- Hawthorne, Gerald F., Martin, Ralph P., Reid, Daniel G., (ed), *Dictionary of Paul and His Letters*, Inter-Varsity Press, Downers Grove IL, 1993.
- Hay, David M. (ed.), *Pauline Theology*, Vol. II, III, Fortress, Minneapolis, 1993, 2000-2008.
- Hays, Richard B., *First Corinthians*, Westminster John Knox Press, 1997.
- Hays, Richard B., *The moral vision of the New Testament: community, cross, new creation: a contemporary introduction to New Testament ethics*, Continuum International Publishing Group, London, 1997.
- Hays, Richard B., *The faith of Jesus Christ: the narrative substructure of Galatians 3:1-4:11*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2002.
- Heil, John Paul, *Romans – Paul’s Letter of Hope*, Pontificium Institutum Biblicum, Roma, 1987.
- Heil, John Paul, *Ephesians: empowerment to walk in love for the unity of all in Christ*, vol. 13, *din Studies in biblical literature*, Society of Biblical Literature, Atlanta 2007.
- Hendriksen, William, *Exposition of Paul’s Epistles to the Romans*, Baker Book House, Grand Rapids MI, 1981.
- Hendriksen, Wiliam, *Romans*, The Banner of Truth Trust, Edinburg, 1980.
- Hendriksen, William, *1&2Thessalonians, 1&2Timothy and Titus*, The Banner of Truth Trust, Carlisle Pennsylvania, 1983.
- Hendrikus, Boers, *The Justification of the Gentiles*, Hendrickson Publishers, Peabody, 1994.
- Henry, Carl F. H., *Etica creștină personală*, Agnes Dragomir (trad.), Cartea Creștină, Oradea, 2004.

- Héring, Jean, *La première épître de saint Paul aux Corinthiens*, Delachaux & Niestle, Paris, 1949.
- Hodge, Archibald Alexander, *Outline of Theology*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, MI, 1979.
- Hodge, Charles, *Commentary on the Epistle to the Romans*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1993.
- Hodge, Charles, *Commentary on the First Epistle to the Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1994.
- Hodge, Charles, *Commentary on the Second Epistle to the Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1994.
- Hodge, Charles, *A Commentary on the Epistle to the Ephesians*, Robert Carter and Brothers, New-York, 1856.
- Hoehner, Harold W., *Ephesians An Exegetical Commentary*, Baker Academic, Grand Rapids MI, 2006.
- Holeman, Joost, *Resurrection and Parousia: a traditio-historical study of Paul's eschatology in 1Corinthians 15*, BRILL, Leiden, 1996.
- Horrell, David G., *Solidarity and difference: a contemporary reading of Paul's ethics*, T&T Clark International, GB, 2005.
- Horrell, David G., *The social ethos of the Corinthians correspondence*, T&T Clark LTD, Edinburgh, 1996.
- Horton, Stanley M., *Ce spune Biblia despre Duhul Sfânt*, Life Publishers International, Oradea, 2002.
- Horton, Stanley M., *I și II Corinteni: un comentariu* Logion Press, Ioan Mehedinti (trad.), Life Publishers, Oradea, 2003.
- Hove, Richard, W., *Equality in Christ? Galatians 3:28 and the Gender Dispute*, Crossway Books, Wheaton, Illinois, USA, 1999.
- Howard, Richard E., *Newness of Life*, Baker Book House, Grand Rapids, MI, 1975.
- Hubbart, V. Moyer, *New Creation in Paul's Letters and Thought*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Hunter, A. M., *Galatians to Colossians*, S.C.M. Press, 1960.
- Jewett, Robert, *Romans, A Commentary*, Fortress Press, Minneapolis, 2007.

- Jewett, Robert, *Paul's Anthropological Terms: A Study of their Use in Conflict Settings*, BRILL, Leiden Netherlands, 1971.
- Johnson, Alan F., *1 Corinthians*, InterVarsity Press, Westmont IL, 2004.
- Johnson, Luke Timothy, *Reading Romans: A Literary and Theological Commentary*, Smyth & Helwys Publishing, Inc., Macon GA, 2001.
- Judge, E. A.; Harrison, James R., *The First Christians in the Roman World*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.
- Kaminsky, Joel S., *Corporate Responsibility in the Hebrew Bible*, Sheffield Academic Press Ltd., Sheffield, 1995.
- Käsemann, Ernst, *Commentary on Romans*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1994.
- Keach, Benjamin, *Preaching from the types and metaphors of the Bible*, Kregel Publications, Grand Rapids MI, 1972.
- Keener, Craig S., *1-2 Corinthians, The New Cambridge Bible Commentary*, Cambridge University Press, 2005.
- Kim, Jung Hoon, *The significance of clothing imagery in the Pauline Corpus*, vol. 268 din *Journal for the study of the New Testament*, Continuum International Group, 2004.
- Klein, Hans, *Viață binecuvântată*, Alexandru A. Muntean (trad.), Blueprint Internațional, București, 2004.
- Krause, Deborah, *1 Timothy*, Continuum International Publishing Group, London, 2004.
- Kreitzer, L. Joseph, *Jesus and God in Paul's Eschatology*, JSOT Press, Sheffield, 1987.
- Kreitzer, J. Larry, *The Epistle to the Ephesians*, Epworth Press, 1997.
- Krimmer, Heiko, *Epistola către Romani*, Lumina lumii, Korntal, 2001.
- Krimmer, Heiko, *Epistolele către corinteni*, Dorina Schinteie (trad.), Lumina lumii, Sibiu, 2007.
- Krimmer, Heiko, *Epistola către galateni*, Lumina lumii, Korntal, 2001.
- Krimmer, Heiko, *Epistola către Coloseni*, Lumina lumii, Korntal, 1995.
- Kruse, Colin G., *Paul, the Law and Justification*, Apollos, Leicester, 1996.
- Knight, George William, *The Pastoral Epistles: a Commentary on the Greek Text*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1992.
- Ladd, George Eldon, *A Theology of the New Testament*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1975.

- Ladd, George Eldon, *Prezența viitorului*, Ana Gruescu (trad.), Cartea Creștină, Oradea, 1997.
- Lambrecht, Jan, *Second Corinthians*, Sacra Pagina Series, vol. 8, Daniel J. Harrington, (ed.), The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1999.
- Lea, Thomas, D., & Griffin, Hayne P., *An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture, 1, 2, Timothy, Titus*, vol. 34, B&H Publishing Group, 1992.
- Leehardt, Franz J., *L'Épître de Saint Paul aux Romains*, Labor et Fides, Genève, 1995.
- Letham, Robert, *The Work of Christ*, InterVarsity Press, Downers Grove IL, 1993.
- Lewis, Peter, *The Glory of Christ*, Moody Press, Chicago, 1997.
- Lincoln, Andrew T., *Ephesians*, WBC, vol. 42, Word Books Publishers, Dallas, 1990.
- Lincoln, Andrew T. & Wedderburn, A. J. T., *The Theology of the Later Pauline Letters*, Cambridge University Press, 1993.
- Livy; De Sélincourt, Aubrey; Maxwell Ogilvie, Robert; Oakley, Stephen P., *The early history of Rome: books I-V of The History of Rome from its Foundations*, Penguin Classics, 2002.
- Lloyd-Jones, Martyn, *Mari doctrine ale Bibliei*, vol. 2, 3, Dinu Moga (trad.), Făclia, Oradea, 2003.
- Lock, Walter, *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, T&T Clark, Edinburgh, 1959.
- Lohse, Eduard; Jundt, Pierre, *Théologie du Nouveau Testament*, Labor et Fides, Geneve, 1989.
- Longenecker, Bruce W., *The Triumph of Abraham's God, The Transformation of Identity in Galatians*, Abingdon Press, Nashville, 1998.
- Longenecker, Richard N., *Studies in Paul, Exegetical and Theological*, Sheffield Phoenix Press, Sheffield, 2004.
- Longenecker, Richard N., *Life in the Face of Death: the resurrection message of the New Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1998.
- Longenecker, Richard N., *Paul, Apostle of Liberty*, Regent College Publishing, Vancouver, 2003.
- Lotker, Michael, *A Christian's Guide to Judaism*, Paulist Press, Mahwah NJ, 2004.
- Luther, Martin; Pauck, Wilhelm, *Luther, Lectures on Romans*, Westminster John Knox Press, 1961.
- Luther, Martin, *Commentary on Romans*, Kregel Publication, Grand Rapids, 2003.

- MacArthur, John, *Comentarii asupra Noului Testament 2Timotei*, Olga Grădinaru (trad.), Perla Suferinței, Suceava, 2006.
- Macaskill, Grant, *Revealed Wisdom and Inaugurated Eschatology in Ancient Judaism and Early Christianity*, BRILL, Leiden, 2007.
- MacDonald, Margaret Y., *Colossians and Ephesians*, Sacra Pagina vol. 17, Harrington, Daniel J. (ed.) Liturgical Press, Collegeville MN, 2000.
- MacDonald, William, *Comentar la Noul Testament*, Doru Motz (trad.), Christliche Literatur-Vebreitung, Bielefeld, 1998.
- Marberry, Thomas; Picirilli, Robert E.; Ellis, Daryl, *The Randall House Bible Commentary. Galatians through Colossians*, Randall House Publications, Nashville, 1988.
- Marshall, I. Howard; Towner, Philip H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, Continuum International Publishing Group, 1999.
- Martin, Ralph P., *New Century Bible. Philippians*, Attic Press, Inc. Greenwood, 1976.
- Martyn, J. Louis, *Galatians*, The Anchor Bible, vol. 33A, Doubleday, New York, 1998.
- Maston, T. B., *Biblical ethics: a guide to the ethical message of the Scriptures from Genesis to the Revelation*, Mercer University Press, Macon GA, 1982.
- Matera, Frank J; Harrington, Daniel, J., *Galatians*, Liturgical Press, Collegeville MN, 2007.
- Matera, Frank J., *II Corinthians, A Commentary*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2003.
- Matera, Frank J., *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*, Westminster John Knox Press, Louisville Kentucky, 1996.
- McGrath, Alister E., *Iustitia Dei, a History of the Christian Doctrine of Justification*, Cambridge University Press, 1998.
- McGrath, Alister E. (ed.), *The Christian Theology Reader*, Blackwell Publishing, UK, 2001.
- McGrath, Alister E., *Doctrina justificării*, Logos, Cluj Napoca, 2006.
- McKnight, Scot, *The NIV Application Commentary, Galatians*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids MI, 1995.
- McLachlan Wilson, Robert, *A Critical and Exegetical Commentary on Colossians and Philemon*, Continuum International Publishing Group, Somerset UK, 2005.
- Melick, Richard, R., *Philippians, Colossians, Philemon*, B&H Publishing Group, Nashville, 1991.
- Merton, Thomas, *New Man*, Continuum International Publishing Group, London, 2003.

- Mihoc, Vasile, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Galteni*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1983.
- Mitchell, Margaret M., *Paul and the Rhetoric of Reconciliation: An Exegetical Investigation of the Language and Composition of 1 Corinthians*, Westminster John Knox Press, 1991.
- Mohrlang, Roger, *Matthew and Paul: A Comparison of Ethical Perspectives*, Cambridge University Press, 2004.
- Mol, Jurrien, *Collective and Individual Responsibility*, BRILL, Leiden, 2009.
- Moo, Douglas J., *The Epistle to the Romans*, NICNT, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids/Cambridge, 1996.
- Morris, Leon, *The Epistle to the Romans*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1988.
- Morris, Leon, *The First Epistle of Paul to the Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1985.
- Morris, Leon, *The Epistles of Paul to the Thessalonians, an Introduction and Commentary; Tyndale New Testament Commentaries*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1984.
- Moss, Carl Michael, *1, 2 Timothy and Titus*, College Press Publishing, Joplin MO, 2003.
- Muddiman, John, *A Commentary on the Epistle to the Ephesians*, Continuum International Publishing Group, 2001.
- Murray, John, *The Epistle to the Romans: the English Text with Introduction, Exposition and Notes*, Wm.B.Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997.
- Neudorfer, Heinz-Werner, *Faptele apostolilor*, Lumina lumii, Korntal, 2000.
- Newell, William R., *Romans: verse by verse*, Kregel Publications, Grand Rapids, MI, 2004.
- Nygren, Andreas, *Commentary on Romans*, Fortress Press, 1974,
- O'Brien, Peter Thomas, *The Letter to the Ephesians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1999.
- O'Brien, Peter Thomas, *Colossians, Philemon*, WBC, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1982.
- O'Brien, Peter Thomas, *The Epistle to the Philiphians: a Commentary on the Greek Text*, NIGTC, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, MI / Cambridge, 1991.

- Ochsenmeier, Erwin, *Mal, souffrance et justice de Dieu selon Romains 1-3: étude exégétique et théologique*, Walter de Gruyter, Berlin, 2007.
- Onwuka, Peter C. P., *The Law, Redemption and Freedom in Christ: An Exegetical-theological Study of Galatians and Romans*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma, 2007.
- Oropeza, B. J., *Paul and apostasy: eschatology, perseverance and falling away in the Corinthian congregation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.
- Osborne, Grant R.; Briscoe, Stuart D; Robinson, Haddon R., *Romans*, InterVarsity Press, Westmont IL, 2004.
- Oster, Richard, *1 Corinthians*, College Press Publishing Co., Joplin MO, 1995.
- Palmer, Earl F., *Salvation by Surprise: A Commentary on the Book of Romans*, Regent College Publishing, Vancouver, 1999.
- Pannenberg, Wolfhart, *Systematic Theology*, vol. 3, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1998.
- Pascuzzi, Maria, *First and Second Corinthians*, Liturgical Press, Collegeville PA, 2005.
- Pate, C. Marvin, *The end of the age has come. The theology of Paul*, Zondervan, Grand Rapids MI, 1995.
- Patte, Daniel, *Paul's faith and the power of the Gospel*, Fortress Press, Philadelphia, 1983.
- Patterson, Richard D., *Nahum, Habakkuk and Zephaniah – An Exegetical Commentary*, Biblical Studies Press, 2003.
- Philo, *The Works of Philo, Complete and Unabridged*, C. D. Young (trans.) Hendrickson Publishers, Peabody, 2006.
- Pietersma, Albert and Wright, Benjamin G., *A New English Translation of the Septuagint*, Oxford University Press, New York, 2007.
- Plato, *The Republic*, <http://books.google.ro/> .
- Plato, *Timaeus*, (Γένεσις), <http://www.ellopos.net/elpenor/physis/plato-timaeus/genesis.asp>
- Plummer, Alfred, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle of St. Paul to the Corinthians*, Continuum International Publishing Group, 1978.
- Plummer, Alfred, *A Commentary on St. Paul's Epistle to the Philippians*, Robert Scott Roxburghe House Paternoster Row, London, MCMXIX.

- Pokorny, Petr, *Colossians, A Commentary*, Siegfried S. Schatzmann (trans.), Hendrickson Publishers, Peabody Massachusetts, 1991.
- Pomerville, Paul, *Galateni și Romani*, Institutul Internațional prin Corespondență, Bruxelles, 1976.
- Popescu-Neveanu, Paul; Zlate, Mielu; Crețu, Tinca, *Psihologie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.
- Porter, Stanley E., *Idioms of Greek New Testament*, Continuum International Publishing Group, 1992.
- Porter, Stanley E., (ed.), *The Messiah in the Old and New Testaments*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids MI, 2007.
- Porter, Stanley, ***Katallassw** in Ancient Greek Literature, with Reference to the Pauline Writings*, Ediciones el Almendro, Cordoba, 1994.
- Powers Daniel G., *Salvation through Participation*, Peeters Publishers, Leuven, 2001.
- Quinn, Jerome D & Wacker, William C., *The First and Second Letters to Timothy*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2000.
- Ramsey, A. Michael, *The Gospel and the Catholic Church*, Hendrickson Publishers, Peabody Massachusetts, 2009.
- Reasoner, Mark, *The Strong and the Weak: Romans 14: 1-15: 13*, vol. 103 of Society for New Testament Studies Monograph Series, Cambridge University Press, Cambridge UK, 1999.
- Reid, Daniel G., (ed.), *Dicționarul Noului Testament*, Casa Cărții, Oradea, 2008.
- Riches, John, *A century of New Testament study*, James Clarke & Co., 1993.
- Ridderbos, Herman N., *Paul: an outline of his theology*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997.
- Ridderbos, Herman, *The Epistle of Paul to the Churches of Galatia*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1965.
- Ritschl, Albrecht, *The Christian Doctrine of Justification and Reconciliation*, H. R. Mackintosh and A. B. Macaulay (ed.), T&T Clark, Edinburgh, 1900.
- Roberts, J. J. M., *Nahum, Habakkuk and Zephaniah: A Commentary*, Westminster John Knox Press, 1991.

- Robertson, Palmer O., *The Books of Nahum, Habakkuk and Zephaniah*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 1994.
- Robertson, Archibald & Plummer, Alfred, *A Critical and Exegetical Commentary on the First Epistle of St. Paul to the Corinthians*, T&T Clark, Edinburgh, 1961.
- Robinson, A. T. John, *The body, a study in pauline theology*, SCM Press LTD, London, 1963.
- Robinson, Henry W., *Corporate Personality in Ancient Israel*, Fortress Press, 1980.
- Roetzel, Calvin J., *The Letters of Paul*, Westminster John Knox Press, 1998.
- Rosner, Brian S., *Understanding Paul's ethics: twentieth century approaches*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 1995.
- Ryle, J. C., *Holiness*, Sovereign Grace Publishers, Mulberry IN, 2001.
- Sabou, Sorin, *Între groază și speranță; Limbajul metaforic paulin al morții în Romani 6: 1-11*, Cartea Creștină, Oradea, 2003.
- Sampley, J. Paul, *Paul in the Greco-Romans world*, Continuum International Publishing Group, 2003.
- Sanday, William & Headlam, Arthur C., *A critical and exegetical commentary on The Epistle to the Romans*, ICC, Charles Scribner's Sons, New York, 1895.
- Sanders, E. P., *Paul*, Oxford University Press, New-York, 1996.
- Schaff, Philip (ed), *The Nicene and Post-Nicene Fathers*, St. Augustine: Anti-Pelagian Writings, vol. V, trans. Peter Holmes, SAGE Software, Albany OR, 1996.
- Schnackenburg, Rudolf, *Ephesians, A Commentary*, Helen Heron (trans.), T&T Clark, Edinburgh, 1991.
- Schreiner, Thomas R., *Paul, Apostle of God's Glory in Christ: A Pauline Theology*, InterVarsity Press, Westmont Illinois, 2006.
- Schreiner, Thomas R., *Romans*, Baker Academic, Grand Rapids MI, 2005/2008.
- Schreiner, Thomas R., *Teologia Noului Testament*, Dorin Pantea (trad.), Dinu Moga (ed. coord.), Făclia, Oradea, 2011.
- Schreiner, Thomas R. & Shawn D. Wright ed., *Believer's baptism: sign of the New Covenant in Christ*, B&H Publishing Group, Nashville TN, 2007.
- Schweitzer, Albert & Lemke, Antje B; Carter, Jimmy; Miller, Rhena S., *Out of My Life and Thought*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1998.
- Schweizer, Eduard, *Neotestamentica*, Zwingli Verlag Zurich, Stuttgart, 1963.

- Seifrid, Mark A., *Justification by Faith: The Origin and Development of a Central Pauline Theme*, E. J. Brill, Leiden, 1992.
- Sherry, Patrick, *Spirit, saints and immortality*, SUNY Press, Albany, 1984.
- Shiu-Lun-Shum, *Paul's use of Isaiah in Romans*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.
- Silva, Moisés, *Philippians, BECNT*, Baker Academic, Grand Rapids MI, 2005.
- Smedes, Lewis B., *Union with Christ: A Biblical View of the New Life in Jesus Christ*, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1983.
- Smit, Joop F. M., *About the idol offerings: rhetoric, social context and theology of Paul's discourse in First Corinthians 8: 1-11: 1*, vol. 27 in *Contributions to biblical exegesis and theology*, Peeters Publishers, Leuven, 2000.
- Snodgrass, Klyne, *Ephesians, The NIV Application Commentary*, Zondervan, Grand Rapids MI, 1996.
- Son, Sang-Won, *Corporate elements in pauline anthropology, A study of selected terms, idioms and concepts in the light of Paul's usage and background*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma, 2001.
- Sölle, Dorothee, *Christ the Representative*, David Lewis (trans.), SCM Press LTD, GB, 1967.
- Spence, H.D.M. & Exell, S. Joseph, *The Pulpit Commentary, Galatians, Ephesians, Philippians, Colossians*, v. 20, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1950.
- Stadelmann, Helge, *Epistola către Efeseni*, Lumina lumii, Korntal, Germania, 2001.
- Stanislas, Lyonnet, *Études sur l'Épître aux Romains*, Pontificium Institutum Biblicum, Roma, 1989.
- Stott, John R. W., *Romani*, I. Ciobanu (trad.), Logos, Cluj, 2000.
- Stott, John R. W., *Galateni o singură cale*, George Verzea (trad.), Logos, Cluj, 1993.
- Stott, John R. W., *Noua societate a Lui Dumnezeu*, SMR, Wheaton IL, 1987.
- Stott, John R. W., *A doua Epistolă a lui Pavel către Timotei*, Mariana Dvorzisk (trad.), Logos, Cluj, 2007.
- Strecker, Georg; Horn, Friederich Wilhelm M. *Theology of the New Testament*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2000.
- Strom, Mark, *Reframing Paul: conversations in grace & community*, InterVarsity Press, Downers Grove IL, 2000.

- Stronstad, Roger, *Teologia carismatică a lui Luca*, Răzvan Mihăilescu (trad.) Life Publishers România, Oradea, 2003.
- Stuhlmacher, Peter; Hagner, A. Donald, *Revisiting Paul's Doctrine of Justification*, InterVarsity Press, IL USA, 2002.
- Stuhlmacher, Peter; Hafemann, Scott J., *Paul's letter to the Romans*, Westminster John Knox Press, 1994.
- Sumney, Jerry L., *Colossians A Commentary*, Westminster John Knox Press, Louisville KY, 2008.
- Szeles, Maria Eszenyei; Knight, George Angus Fulton, *Habakkuk and Zephaniah: Wrath and Mercy*, Wm.B. Eerdmans Publishing, 1987.
- Szypula, Wojciech, *The Holy Spirit in the Eschatological Tension of Christian Life, An Exegetico-theological Study of 2Corinthians 5: 1-5 and Romans 8: 18-27*, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, Roma, 2007.
- Talbert, Charles H., *Romans*, Smyth & Helwys Bible Commentary, R. Scott Nash; R. Alan Culpepper (ed.), Smyth & Helwys Publishing, Macon Georgia, 1984.
- Talbert, Charles, *Ephesians and Colossians*, Baker Academic, Grand Rapids MI, 2007.
- Tamburello, Dennis E., *Union with Christ: John Calvin and the Mysticism of St. Bernard*, Westminster John Knox Press, 1994.
- Tarazi, Paul Nadim, *Galatians, a commentary*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New-York, 1995.
- Tarazi, Paul Nadim, *I Thessalonians: a Commentary*, Athens Printing Company, New York, 1982.
- Terinte, Ciprian-Flavius, *Viața Bisericii conform metaforelor pauline*, Societatea Biblică din România, Oradea, 2010.
- Tertullian, „On Baptism” in *Ante-Nicene Fathers*, vol. 3, Roberts, A. and Donaldson J. (eds.), AGES Software, Albany OR, 1997.
- Thielman, Frank, *Paul & the Law, a contextual approach*, InterVarsity Press, Westmont Illinois, 1994.
- Thiselton, Anthony C., *The First Epistle to the Corinthians*, NIGTC, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2000.
- Thrall, Margaret Eleanor, *I and II Corinthians*, Cambridge University Press, 1965.

- Thrall, Margaret Eleanor, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle of the Corinthians, I-VII*, vol. 1, Continuum International Publishing Group, 2004.
- Thrall, Margaret Eleanor, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle of the Corinthians, VIII-XIII*, vol. 2, Continuum International Publishing Group, 2004.
- Thurston, Bonnie B.; Ryan, Judith M., *Philippians and Philemon*, Sacra Pagina, Liturgical Press Collegeville, 2009.
- Tillich, Paul, *The New Being*, University of Nebraska Press, 2005.
- Tipei, John F., *Duhul Sfânt – O teologie biblică din perspectivă penticostală*, Metanoia, Oradea, 2003.
- Tipei, John F., *Punerea mâinilor, Semnificația actului în Sfânta Scriptură și în literatura greco-romană*, Cartea Creștină, Oradea, 2002.
- Tolmie, D. Francois, *Persuading the Galatians: a text-centred rhetorical analysis of a Pauline letter*, vol. 190 din *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2005.
- Toney, Carl N., *Paul's inclusive ethic: resolving community conflicts and promoting mission in Romans 14-15*, vol. 252 din *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.
- Towner, Philip H., *The Letters to Timothy and Titus*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 2006.
- Țon, Iosif, *Suferință, martiraj și răsplătire în cer*, Cartea Creștină, Oradea, 2002.
- Unnik, Willem Cornelis, *Sparsa Collecta: The Collected Essays of W. C. Von Unnik*, BRILL, 1980.
- Uprichard, Harry, *A Study Commentary on Ephesians*, Evangelical Press, Darlington, 2004.
- Utle, Bob, *Exegetical commentary, Galatians and Tesselonians*, BLI, Free online resources.
- VanLandingham, Chris, *Judgement and Justification in Early Judaism and the Apostle Paul*, Hendrickson Publishers, Peabody, 2006.
- Vawter, Bruce & Hoppe, Leslie J., *A new heart: a commentary on the book of Ezekiel*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapid MI, 1991.
- Vermès Géza, *The Dead Sea Scrolls in English*, Sheffield Academic Press Ltd., 1995.

- Verzan, Sabin, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Tit*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- Viagulamuthu, Xavier Paul B., *Offering our Bodies as a Living Sacrifice to God, A study in Pauline Spirituality Based on Romans 12,1*, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, 2002.
- Vickers, Brian J., *Jesus Blood and Righteousness. Paul's Theology of Imputation*, Crossway Books, Wheaton IL, 2006.
- Vincent, R. Marvin, *Word studies in the New Testament*, vol. 3, 4, AGES Software, Albany, OR USA, Version 1.0, 1996.
- Vouga, Francois, *Une theologie du Nouveau Testament*, Labor et Fides, Geneve, 2001.
- Waalder, Erik, *The Shema and the First Commandment in First Corinthians*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.
- Wahlstrom, Eric H., *The New Life in Christ*, Muhlenberg Press, Philadelphia, 1950.
- Wall, Robert W., *Colossians and Philemon*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1995, Col. 2: 6.
- Wallis, Ian G., *The Faith of Jesus Christ in early Christian tradition*, Vol. 84 din *Monograph Series, Society for New Testament Study*, Cambridge University Press, 1995.
- Walvoord, John F. & Zuck, Roy B., (editori), *Comentariu al Noului Testament*, Fundația E.B.E. România și Editura Multimedia Arad, 2005.
- Wedderburn, A. J. M., *Baptism and Resurrection: Studies in Pauline Theology against its Graeco-Romans Background*, Mohr Siebeck, Tubingen, 1987.
- Westerholm, Stephen, *Perspectives old and new on Paul: the „Lutheran” Paul and his critics*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 2004.
- Whiteley, D. E. H., *The theology of St. Paul*, Basil Blackwell, Oxford, 1972.
- Willis, Wendell Lee, *Idol Meat in Corinth: the Pauline argument in 1 Corinthians 8 and 10*, Scholars Press, Atlanta, 1985.
- Wilson, Robert McLachlan, *A Critical and Exegetical Commentary on Colossians and Philemon*, ICC, T&T Clark International, London, 2005.
- Witherington, Ben, *Grace in Galatia: a commentary on St. Paul's Letter to the Galatians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1998.
- Witherington, Ben, *Conflict and community in Corinth. A socio-rhetorical commentary on 1 and 2 Corinthians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1995.

- Witherington, Ben, *The Letters to Philemon, the Colossians and the Ephesians*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2007.
- Witherington, Ben, *The Paul Quest: The Renewed Search for the Jew of Tarsus*, InterVarsity Press, Westmont Illinois, 2001.
- Witherington, Ben, *The Jesus Quest*, , InterVarsity Press, Downers Grove IL, 1997.
- Witherington, Ben, *Paul's Narrative Thought World*, Westminster/John Knox, Louisville, 1994.
- Witherington, Ben, *Paul's Letter to the Romans: a Socio-Rhetorical Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2004.
- Witherington, Ben, *1 and 2 Tesselonians, a Socio-Rhetorical Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2009.
- Witherington, Ben, *Paul's Letter to the Philippians: a Socio-Rhetorical Commentary*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2011.
- Wright, Nicholas Thomas, *The Messiah and the People of God: A Study in Pauline Theology with Particular Reference to the Argument of the Epistle to the Romans*, A Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Marton College, Oxford, 1980.
- Wright, Nicholas Thomas, *The New Interpreter's Bible*, vol. X, Abingdon Press, Hashville, 2002.
- Wright, Nicolas Thomas, *What Saint Paul really said*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1997.
- Wright, Nicolas Thomas, *Justification, God's Plan and Paul's Vision*, InterVarsity Press, Downers Grove IL, 2009.
- Wright, Nicolas Thomas, *Paul for everyone: 1 Corinthians*, Westminster John Knox Press, London, 2004.
- Wright, Nicolas Thomas, *Paul for everyone: 2 Corinthians*, Westminster John Knox Press, London, 2004.
- Wright, Nicolas Thomas, *The Epistles of Paul to the Colossians and to Philemon*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 1988.
- Wright, Nicolas Thomas, *The Climax of the Covenant*, Fortress Press, Minneapolis, 1993.
- Yates, John W., *The Spirit and the creation in Paul*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

- Yeo, Khiok-Khng, *Rhetorical Interaction in 1 Corinthians 8 & 10: A Formal Analysis With Preliminary Suggestions for a Chinese, Cross-Cultural Hermeneutic*, E. J. Brill, Leiden, 1995.
- Yeung, Maureen W., *Faith in Jesus and Paul*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.
- Ziesler, J. A., *The Meaning of Righteousness in Paul: A Linguistic and Theological Enquiry*, Cambridge University Press, 2004.
- Ziesler, J. A., *Pauline christianity*, Oxford University Press, Oxford New York, 1990.
- Zsolt, Geréb, „A megigazulásról és a törvényről szóló tanítás Pál apostol leveleiben, különös tekintettel az „evangélium és törvény” kérdésre”, (Învățătura despre justificare și lege în scrisorile lui Pavel, luând în considerare problema „evangeliei și a legii”), în *Újszövetségi tanulmányok (1969-2004)*, Partium Kiadó, Oradea, 2005.

DICȚIONARE, LEXICOANE, GRAMATICI, ENCICLOPEDI

- Bailly, Anatole M., *Abrégé du dictionnaire Grec-Français*, Librairie Hachette, Paris.
- Blass F. and Debrunner, A., *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*, The University of Chicago Press, Chicago, 1961.
- Bromiley, Geoffrey W., *International Standard Bible Encyclopedia*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids MI, 1995.
- Brown, Francis; Driver, S. R. and Briggs, Charles, A., *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Peabody Massachusetts, 1999.
- Lidell, Henry George; Scott, Robert, *A Greek-English Lexicon Revised and Augmented Throughout by Sir Henry Stuart Jones*, Clarendon Press, Oxford, 1940.
- Moulton, James Hope; Howard, Wilbert Francis; Turner, Nigel, *A Grammar of New Testament Greek*, Continuum International Publishing Group, 2001.
- Robertson, A. T., *A Grammar of the Greek New Testament in Light of Historical Research*, Hodder & Stoughton; George H. Doran Publishers, 1923.
- Strong, James LL. D., S. T. D., *The New Strong's Expanded Dictionary of Bible Words*, Kohlenberger III, John R. (ed.), Thomas Nelson Publishers, Nashville, 2001.

Veitch, William, *Greek Verbs, Irregular and Defective*, Clarendon Press, London, 1887.

Wallace, Daniel, B., *Greek Grammar Beyond the Basics: An Exegetical Syntax of the New Testament*, Zondervan, Michigan, 1997.

Winer, G. B., *A Treatise on the Grammar of New Testament Greek*, trans. W. F. Moulton, T&T Clark, Edinburgh.

ARTICOLE ȘI PUBLICAȚII

Center for Catholic and Evangelical Theology, *Pro Ecclesia*, vol. 16 nr. 1, 2007, New York.

Choi, Hung-Sik, „PISTIS in Galatians 5: 5 - 6. Neglected evidence for the faithfulness of Christ”, in *JBL*, vol. 124, nr. 3, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2005.

Geréb Zsolt, „Purtarea voastră să fie vrednică de cinste în ochii celor din afară. Mesajul social și moral al secvenței 1 Tesaloniceni 4: 9-12” în *Dimensiunea socială a Evangheliei*, S T J P 1, Corneliu Constantineanu, Emanuel Conțac, Romulus Ganea (ed.) Editura Pleroma, București.

Institutul Teologic Penticostal, *Pleroma, studii și cercetări teologice*, București, Anul XI, nr. 1, 2009.

Kirk, J.R. Daniel, „Reconsidering *Dikaioma* in Romans 5: 16”, in *JBL*, vol. 126, nr. 4, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2007.

Konstan, David; Ramelli, Ilaria, „The Syntax of **κα** *Cristw* in 1 Tessalonians 4: 16” în *JBL*, vol. 126, nr. 3, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2007.

Lészai, Lehel, „The ecclesiology of Paul’s letters” in *Sacra Scripta*, The Center for Biblical Studies, Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Nr. 2, 2004.

London Bible College, *Vox Evangelica*, London, 18 (1998).

Lutheran World Federation and Catholic Church, *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*.

McMaster Divinity College, *Journal of Greco-Catholic Christianity and Judaism NT*, Hamilton ON, and Sheffield Phoenix Press, 2009, Vol. 5 (2008).

Southern Baptist Theological Seminary, *Review and Expositors*, vol. 70, 1973.

Southern Baptist Theological Seminary, *Review and Expositors*, vol. 73, Louisville, 1976.